

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1111
G. 14

BEKNOPT LEERBOEK

VOOR HET

AANVANKELIJK ONDERWIJS

IN DE

MOEDERTAAL;

MAATSCH.
DOOR

NEDERL. LETTERK.

Dr. G. VAN WIERINGHEN-BORSKI,
Districts-schoolopziener

Eerste Cursus.

TE DELEFT, BIJ
H. KOSTER.

1854.

Geene Exemplaren worden voor echt erkend, dan die
door den Uitgever zijn ondertekend.

J. H. Koster.

Te Delft gedrukt bij N. J. OORVOORDE.

VOORBERIGT.

De beoefening der zinsontleding naar het werk van den Hoogleeraar ROORDA, Over de deelen der rede en de rede-ontleding, heeft hier en daar behoefte doen gevoelen aan een nieuw leerboek voor het aanvankelijk onderwijs in de Moedertaal. Deskundigen verlangen daarin niets meer, dan een beknopte opgaaf der leerstof, welke slechts den onderwijzer tot leiddraad, den leerling tot herinnering strekt, en derhalve de toepassing van den katechetischen leervorm geenszins belemmert.

Van zulk een leerboek waag ik het den eersten cursus aan te bieden.

Die cursus, bestemd voor leerlingen, welke zich niet van wetenschappelijke kunsttermen kunnen bedienen, bevat slechts de beginselen der woordvormleer, en zooveel van de woordvoeging, als bij die beginselen moet geweten worden, om de woordvormen wel te kunnen onderscheiden. Rust de behandeling er van op logische leesoefeningen, en gaat zij

van deze op den duur verzeld, dan bevat het boekje welligt ook genoeg om den leerling, met behulp van een woordenlijst, de hinderlijkste taalfouten te doen vermijden.

Daar het bij zulk een cursus uitsluitend aankomt op de vormen, waarvan de beschaafde spreektaal en de natuurlijke schrijftaal zich thans bedient, is, bij het opgeven der verbuigingen en vervoegingen, WEILAND niet stipt gevolgd, en, waar het te pas kwam, telkens herinnerd om den leerling met de geëpokopeerde of afgekorte vormen bekend te maken. Men gedrage zich daarbij naar het gezaghebbend voorbeeld onzer keurigste Prozaschrijvers van den tegenwoordigen tijd!

In de Wegwijzer bij de zinsontleding is, bladzijde 92 — 96, 107 — 112, en 123 — 128, een en ander over het aanvankelijk taalonderwijs gezegd, dat men bij het gebruik van dit werkje daarom vooral dient na te slaan, omdat men er wordt verwezen naar die plaatsen uit het bovengenoemde werk van den Hoogleeraar ROORDA, waar de door mij opgenomene leerstof breder en dieper is ontwikkeld. Voor het overige zal men wel doen, wanneer men, bij de eerste behandeling, zich uitsluitend tot de woordvormleer bepaalt; althans tot de ontwikkeling van het gebruik en de beteekenis der naamvallen niet overgaat, voor de inhoud der hoofdstukken over de zeg- en deelwoorden door den leerling goed is begrepen.

DELFT, den 1sten November 1853.

G. v. W. B.

HOOFDSTUK I.

Onderscheiding der woorden.

Gemeenlijk worden de woorden, naar het gebruik, dat er van gemaakt wordt bij het spreken en denken, onderscheiden in:

1. zelfstandige naamwoorden,
2. werk- of zegwoorden,
3. bijvoegelijke naamwoorden,
4. deelwoorden,
5. telwoorden,
6. bijwoorden,
7. lidwoorden,
8. voornaamwoorden,
9. voorzetsels,
10. voegwoorden.

De namen van personen of zaken noemt men *zelfstandige naamwoorden*.

De *werk- of zegwoorden* dienen om van personen of zaken iets te zeggen.

Wanneer men met een *werk- of zegwoord* van een persoon of zaak iets zegt, ontstaat er een *zin*, die zich in *twee* hoofdbestanddeelen laat oplossen:

1. het *onderwerp*, of de persoon of zaak, waarvan iets gezegd wordt;
2. het *gezegde*, of datgene, wat er van het onderwerp gezegd wordt.

De *bijvoegelijke naamwoorden* beteekenen, hoedanig een persoon, of zaak is in onderscheiding van andere personen of zaken.

Door de *deelwoorden* wordt een *toestand* of *gesteldheid* van een persoon of zaak beteekend. Er is een *bedrijvend* en een *lijdend* deelwoord.

De *telwoorden* beteekenen de hoeveelheid der personen of zaken.

De *bijwoorden* drukken allerlei wijzigingen en bijkomende omstandigheden uit.

De *bijvoegelijke naamwoorden*, *deelwoorden*, *telwoorden* en *bijwoorden* dienen tot bepalingen. Er zijn *twee* soorten van bepalingen:

1. *toekenningen*, of bepalingen, welke in de voorstelling reeds aan de personen of zaken, die er door bepaald worden, verbonden zijn;
2. *aanvullingen*, of bepalingen, welke slechts dienen tot vollediger uitdrukking van hetgeen men in de gedachten heeft.

Het woord, dat bepaald wordt, noemt men, met betrekking tot de bepaling, het *hoofdwoord*.

AANM. *Oefening in het aanvankelijke ontleiden van zinnen, welke uitsluitend uit de verklaarde woorden bestaan; — onderscheiding der daarin voorkomende woorden.*

De *lidwoorden* zijn woorden, die *toonloos* bij de namen

van personen of zaken gevoegd worden, en daarvan een *lid* of *deel* uitmaken. Men onderscheidt de lidwoorden in het *onbepaalde* en het *bepalende*. De grondvorm van het onbepaalde is *een*, die van het bepalende *de* of *het*. Een zelfstandig naamwoord met het *onbepaalde* lidwoord is een *benaming van een onbepaald enkel voorwerp*; met het *bepalend* lidwoord is het een *aanwijzende benaming van een bepaald voorwerp of van bepaalde voorwerpen*.

De *voornaamwoorden* zijn woorden, die in de plaats van naamwoorden, zoo *zelfstandige*, als *bijvoegelijke*, gebezigd worden.

De *voorzetsels* zijn *bijwoorden* met een bepaling.

AANM. *Oefening in het aanwankelijk ontleiden van enkelvoudige zinnen, welke uit de tot hiertoe verklaarde woorden bestaan; — onderscheiding der daarin voorkomende woorden.*

H O O F D S T U K I I .

De zelfstandige naamwoorden en lidwoorden.

Men onderscheidt de zelfstandige naamwoorden in *eigene* en *gemeene*. Die als woorden van algemeene beteekenis niet gangbaar zijn, als *Willem*, *Mina*, *Amerika*, *Gouda*, *de Rijn*, *de Dollart*, alsmede die anders als benamingen van iets geheel ongelijksoortigs gebruikt worden, zooals *Roosje* als vrouwen naam, noemt men *eigene*. Alle anderen heeten *gemeene*.

Naar het *taalgeslacht* worden de zelfstandige naamwoorden onderscheiden in *mannelijke*, *vrouwelijke* en *onzijdige*.

Tot de *mannelijke* behooren de namen van mannen,

mannelijke wezens, waardigheden en bedieningen; tot de *vrouwelijke* de namen van vrouwen, vrouwelijke wezens, waardigheden en bedieningen.

Sommige zelfstandige naamwoorden zijn *gemeenslachtig*, dat is *mannelijk* of *vrouwelijk*, al naar dat zij een mannelijken of vrouwelijken persoon beteekenen, als *vreemdeling*, *heveling*, *getuige*, *genoot*, alle zamengestelde, wier laatste lid *genoot* of *noot* is, enz.

Mannelijk zijn mede de vrouwelijke woorden *ondeugd*, *langtong*, *schildwacht*, *voorspraak*, enz., wanneer zij ter benoeming van mannelijke personen gebezigd worden.

Het *meervoud* der zelfstandige naamwoorden eindigt doorgaans op N; van weinigen eindigt het uitsluitend op S; eenigen hebben zoowel N, als S; sommigen EREN of ERS.

Van sommige zelfstandige naamwoorden komt slechts het *enkelvoud*, van andere slechts het *meervoud* voor.

De betrekking, waarin de zelfstandige naamwoorden in een zin voorkomen, wordt beteekend door den *naamval*.

Men spreekt van vier naamvallen.

Het geregeld opnoemen van hun vormen noemt men *verbuigen*.

De benamingen, uit een *lidwoord* en een zelfstandig naamwoord zamengesteld, vindt men dus verbogen.

I. *Mannelijke gemeene naamwoorden met den tweeden naamval op N.*

Enkelvoud.

1. *De mensch,*
2. *Des mensehen,*
3. *Den mensch,*
4. *Den mensch.*

Meervoud.

- De menschen,*
Der menschen,
Den menschen,
De menschen.

1. *Een mensch,*
2. *Eens menschen,*
3. *Een mensch,*
4. *Een mensch.*

II. *Mannelijke gemeene naamwoorden met den tweeden naamval op s.*

Enkelvoud.

1. *De man,*
2. *Des mans,*
3. *Den man,*
4. *Den man.*

Meervoud.

- De mannen,*
- Der mannen,*
- Den mannen,*
- De mannen.*

1. *Een man,*
2. *Eens mans,*
3. *Een man,*
4. *Een man.*

III. *Vrouwelijke gemeene naamwoorden.*

Enkelvoud.

1. *De vrouw,*
2. *Der vrouw,*
3. *De, der vrouw,*
4. *De vrouw.*

Meervoud.

- De vrouwen,*
- Der vrouwen,*
- De, der vrouwen,*
- De vrouwen.*

1. *Een vrouw,*
2. *Eener vrouw,*
3. *Een vrouw,*
4. *Een vrouw.*

IV. *Onzijdige gemeene naamwoorden.*

Enkelvoud.

1. *Het kind,*
2. *Des kinds,*
3. *Het kind,*
4. *Het kind.*

Meervoud.

- De kinderen,*
- Der kinderen,*
- Den kinderen,*
- De kinderen.*

1. *Een kind,*
2. *Eens kinds,*
3. *Een kind,*
4. *Een kind.*

Hart heeft in den *tweeden* naamval van het enkelvoud *harten*, *kruis* heeft *kruises*, *huis* heeft *huizen*.

Uit deze voorbeelden blijkt, dat de *vrouwelijke* zelfstandige naamwoorden niet, zooals de *mannelijke* en *onzijdige*, slechts in het *meervoud*, maar ook in het *enkelvoud* geen verschil van naamval kennen. Worden zij echter in den *tweeden* naamval van het enkelvoud, als *toekenningen*, vóór het *hoofdwoord* geplaatst, dan nemen zij een s aan, als: *Moeders boek ligt hier; Mijn zusters kind woont daar.*

V. *Eigene naamwoorden.*

De *eigene* naamwoorden zonder lidwoorden verschillen in den *eersten*, *derden* en *vierden* naamval niet. Worden zij, als *toekenningen*, in den *tweeden* naamval vóór het *hoofdwoord* geplaatst, dan nemen zij een s aan, als: *Willems paard draaft hard; Hier is Louises koker; Daar staat Mina's stoel.*

Gaan de *eigene* naamwoorden op s, x of z uit, dan smelt de s van den *tweeden* naamval daarmede zamen, als: *Pauhus' boek zwerft overal; Marnix' lied voldoet algemeen.* De namen van plaatsen en landen op s, x en z, als *Parijs, Maintz, Cadix*, hebben geen vorm voor den *tweeden* naamval.

Titels voor *eigene* naamwoorden vormen daarmede een *zamen gestelde* benaming, en blijven dus onverbogen, als: *Hier hangt Vader Willems beeld; Graaf Floris' dood was onverdiend; Vrouw Geertruids zoon regeerde rustig.* Is

echter de titel met een *lidwoord* zamengesteld, dan kan dit lidwoord niet onverbogen blijven; het gevolg daarvan is, dat de titel en niet het eigen naamwoord verbogen wordt, als:

1. *De keizer Napoleon,*
2. *Des keizers Napoleon,*
3. *Den keizer Napoleon,*
4. *Den keizer Napoleon.*

De voornamen vormen met de geslachtsnamen *zamengestelde* benamingen, waarvan slechts de geslachtsnaam verbogen wordt, als: *Jacob van Heemskerck's uiteinde was roemrijk.*

AANM. *Gebruik der voorzetsels VAN, AAN en VOOR, met den vierden naamval, ter uitdrukking der betrekking van den tweeden en derden.*

Een zelfstandig naamwoord staat in den *eersten* naamval, wanneer 't het *onderwerp van het gezegde* uitdrukt, om het even of dit onderwerp als *persoon*, dan wel als *zakeijk voorwerp* voorkomt. *Zakeijk voorwerp* noemt men *alwat met betrekking tot iets, dat als persoon voorkomt, geheel als zaak wordt voorgesteld.*

Een zelfstandig naamwoord staat in den *tweeden* naamval, wanneer het een eenvoudige *toekenning* uitdrukt van een voorwerp, met welks naam het geen *zamengestelde benaming* (*) uitmaakt, als: *'s Mans trouw blijkt; Het loon der deugd is groot.*

(*) *Zamengestelde benamingen*, waarin een zelfstandig naamwoord, als eenvoudige *toekenning*, tot een ander in betrekking staat, zijn mede :

Een zelfstandig naamwoord staat in den *derden* naamval, wanneer het, in een *aanvulling*, het *persoonlijk voorwerp* benoemt. *Persoonlijk voorwerp* noemt men *alwat in één betrekking als persoon, en in een andere als zaak voorkomt.*

Een zelfstandig naamwoord staat in den *vierden* naamval, wanneer het, in een *aanvulling*, het *zakelijk voorwerp* benoemt, en daarom ook:

1. wanneer het, in een *aanvulling*, een *bepaalden* tijd op de vraag *wanneer*, als *zakelijk voorwerp*, benoemt;
2. wanneer het, in een *aanvulling*, een *lengte* of *duur* van tijd, een *hoegrootheid* van prijs, maat of gewicht, als *zakelijk voorwerp*, benoemt;
3. wanneer het met een *lijdend* deelwoord, in een *aanvulling*, een *omstandigheid*, als *zakelijk voorwerp*, beteekent, als: *De kinderen meêgerekend, zijn wij met ons zessen*;

Nog staat een zelfstandig naamwoord in den *vierden* naamval, wanneer het, als *bepaling* van een *voorzetsel* daarmee een *toekening* of *aanvulling* uitmaakt.

AANM. *Oefening in het ontleden van enkelvoudige zinnen ter verklaring der gegevene regels; — onderscheiding der daarin voorkomende woorden; — opgaaf van het geslacht, het getal en den naamval der zelfstandige naamwoorden en lidwoorden.*

In een zelfden zin komt een volgend zelfstandig naamwoord met een voorgaand in *naamval* overeen:

1. *een el laken, een week vakantie, een som geld, een aantal schepen, een dozijn knopen, en dergelijke benamingen van hoeveelheid, waarvan het eerste woord de toekening van het tweede, als hoofdwoord, is;*

2. *een soort papier, een ras schapen, een merk suiker, enz, waarin het eerste woord een qualiteit van de stof, die het tweede benoemt, uitdrukt; van welke benamingen het eerste woord mede als toekening van het tweede kan voorkomen.*

1. als *bijgestelde toekenning* of *bijstelling*, om het even, of die, als meer zelfstandig deel van den zin, *toeschrijvend* wordt gebezigd, of niet;
2. als *aanvulling*, aanwijzende de 'gesteldheid van een *persoonlijk* of *zakelijk* voorwerp;
3. als *toeschrijvende aanvulling*, of aanvulling in het *gezegde*, strekkende om hetgeen men van het *onderwerp* zeggen wil, volledig uit te drukken;
3. als *zamengevat lid* van een *zamengevatten zin*, om het even, of de betrekking der zamengevatte leden wordt uitgedrukt, of dat die leden eenvoudig nevens elkan-
der gesteld worden.

AANM. *Oefening in het ontleden van enkelvoudige en zamengevatte zinnen ter verklaring der gegeven regels; — onderscheiding der daarin voorkomende woorden; — opgaaft van het geslacht, het getal en den naamval der zelfstandige naamwoorden en lidwoorden. — De voegwoorden, zooals zij de betrekking der zamengevatte leden van zamengevatte zinnen uitdrukken.*

H O O F D S T U K I I I .

De bijvoegelijke naamwoorden.

Van den grondvorm der bijvoegelijke naamwoorden, die een hoedanigheid beteekenen, welke vatbaar is voor verschil van *trap* of *graad*, worden *twee* andere vormen afgeleid, *trappen van vergelijking* genoemd, en in den *ver grootenden* en den *overtreffenden* trap onderscheiden.

De *ver grootende* trap wordt gevormd door ER, de *overtreffende* door ST aan den grondvorm toe te voegen. Gaat de grondvorm op R uit, dan eindigt de *ver grootende* trap op DER. *Goed* ontleent de trappen van vergelijking van

bet; *kwaad*, wanneer het geen zedelijke hoedanigheid beteekent, van *erg*.

De overmatige trap wordt door **TE** met den grondvorm uitgedrukt.

AANM. *Oefening in het ontleiden van vergelijkingen, niet slechts van gelijkheid van trap of graad, als: Hij is zoo oud, als Pieter; Ik schat hem zoo groot, als Jan; Hij loopt zoo regt, als iemand loopen kan; — maar ook van verschil van trap of graad, als: Hij is ouder, dan mijn oudste broeder; Ik houd Pieter voor gezonder, dan Jan; Dit boek is duurder, dan ik dacht: met aanwijzing van het gebruik en de beteekenis der daaraan eigene woorden en vormen, en van den naamval der zelfstandige naamwoorden, die in de aanvullingen van trap, als leden van zamengevatte zinnen, voorkomen. — Onderscheiding der woorden.*

De verbuiging der benamingen uit een lidwoord, bijvoegelijk naamwoord en zelfstandig naamwoord zamengesteld, blijkt uit de volgende voorbeelden.

I. *Mannelijke woorden.*

Enkelvoud.

1. *De groote man,*
2. *Des grooten mans,*
3. *Den grooten man,*
4. *Den grooten man.*

Meervoud.

1. <i>Een groote man,</i> 2. <i>Eens grooten mans,</i> 3. <i>Een grooten man,</i> 4. <i>Een grooten man.</i>	<i>De groote mannen,</i> <i>Der groote mannen,</i> <i>Den grooten mannen,</i> <i>De groote mannen.</i>

AANM. *Vershil van beteekenis tusschen een groote man en een groot man, — een goede koning en een goed koning, — een sterke looper en een sterk looper, enz.*

II. *Vrouwelijke woorden.*

Enkelvoud.

Meervoud.

1. <i>De grootere vrouw,</i>	<i>De grootere vrouwen,</i>
2. <i>Der grootere vrouw,</i>	<i>Der grootere vrouwen,</i>
3. <i>De, der grootere vrouw,</i>	<i>De, der grootere vrouwen,</i>
4. <i>De grootere vrouw.</i>	<i>De grootere vrouwen.</i>
1. *Een grootere vrouw,*
 2. *Eener grootere vrouw,*
 3. *Een grootere vrouw,*
 4. *Een grootere vrouw.*

III. *Onzijdige woorden.*

Enkelvoud.

Meervoud.

1. <i>Het grootste kind,</i>	<i>De grootste kinderen,</i>
2. <i>Des grootsten kinds,</i>	<i>Der grootste kinderen,</i>
3. <i>Het grootste kind,</i>	<i>Den grootsten kinderen,</i>
4. <i>Het grootste kind.</i>	<i>De grootste kinderen.</i>
1. *Een groot kind,*
 2. *Eens grooten kinds,*
 3. *Een groot kind,*
 4. *Een groot kind.*

AANM. *Gebruik der voorzetsels VAN, AAN en VOOR, met den vierden naamval, ter uitdrukking der betrekking van den tweeden en derden naamval.*

De bijvoegelijke naamwoorden, ook in den *vergrootenden*, *overtreffenden* en *overmatigen* trap, als *toekenningen*,

vóór zelfstandige geplaatst, schikken 'zich naar die zelfstandige in *geslacht, getal en naamval*. Deze regel geldt ook voor het geval, waarin het zelfstandig naamwoord niet is uitgedrukt, maar slechts aangeduid, als: *Al de huizen, zoowel de groote, als de kleine, hebben schade geleden; Alle menschen, rijke en arme, zijn onze natuurgenooten; Al de leerlingen zijn beloond; de oudste met boeken, de jongste met prenten; Ik heb andere handschoenen gevraagd, maar de koopman had geen grootere; Te kleine schoenen knellen, te groote staan leelijk.*

In alle andere gevallen komen de bijvoegelijke naamwoorden, ook in den *ver grootenden, overtreffenden* en *overmatigen trap*, in den grondvorm voor.

AANM. *Oefening in de woordontleding, voor zoover die door den leerling tot hiertoe kan gemaakt worden, ter verklaring der gegevene regels. — Afgekorte vormen.*

H O O F D S T U K I V .

De telwoorden.

Men onderscheidt de telwoorden in *bepaalde* en *onbepaalde*, al naar dat zij een *bepaalde* of *onbepaalde* hoeveelheid uitdrukken. De *bepaalde* zijn echter de eenig ware telwoorden.

De *onbepaalde* telwoorden *veel* en *weinig*, die een hoeveelheid uitdrukken, welke vatbaar is voor *trap* of *graad*, hebben een *ver grootenden* trap, die mede als telwoord gebruikt wordt. *Veel* heeft in dien trap *meer*, *weinig* heeft *minder*.

De telwoorden, zoowel de *onbepaalde*, als de *bepaalde*, als *toekenningen van hoeveelheid*, vóór zelfstandige naamwoorden geplaatst, komen steeds in den grondvorm voor; worden zij gebezigd als *toekenningen van hoedanigheid*,

en dus als *benamingen van onderscheidend kenmerk*, dan zijn zij *bijvoegelijke naamwoorden*, en als zoodanig te verbuigen en te bezigen naar de daarvoor bestaande regels.

AANM. *Oefening in de woordontleding, voor zoover die door den leerling tot hiertoe kan gemaakt worden, ter verklaring der gegevene regels.*

H O O F D S T U K V.

De werk- of zegwoorden.

Naar het *onderwerp* worden de zegwoorden onderscheiden in *persoonlijke* en *onpersoonlijke*. De persoonlijke hebben altijd een *bepaald* onderwerp, om het even of dit uitgedrukt, of door de wijze van spreken aangeduid is. De onpersoonlijke hebben een *geheel onbepaald* of *onbestemd* onderwerp; of in het geheel geen onderwerp, zelfs geen *aangeduid*, als: *Hierover wordt getwist.*

Het onderwerp der *persoonlijke* zegwoorden wordt meermalen door een *voornaamwoord* beteekend. Zoo noemt zich de persoon, die spreekt, of de *eerste persoon*, als onderwerp, IK; de persoon, tot wien gesproken wordt, of de *tweede persoon*, vindt men, als onderwerp, GIJ genoemd; de persoon, van wien men spreekt, of de *derde persoon*, wordt, insgelijks als onderwerp, HIJ of ZIJ genoemd, naar het onderscheid van het geslacht. Wanneer de spreker zich met andere personen te zamen, als onderwerp, voorstelt, zegt hij WIJ; de personen, tot welke hij spreekt, noemt hij, als onderwerp, ook GIJ; die, waarvan hij spreekt, heet hij, insgelijks als onderwerp, ZIJ.

Het onderwerp der *onpersoonlijke* zegwoorden wordt beteekend door de voornaamwoorden MEN en HET, als: *Men spreekt weér van oorlog; Het regent.*

Wordt een zegwoord *persoonlijk* gebezigd, dan wordt er aan een persoon of zaak iets *toegeschreven*; komt het

onpersoonlijk voor, dan wil men maar alleen zeggen, dat iets *plaats heeft of geschiedt*.

Naar den vorm verdeelt men de zegwoorden in *bedrijvende* en *lijdende*. De lijdende zegwoorden zijn zamengesteld uit het *lijdend deelwoord* en *worden*. Bij de *bedrijvende* zegwoorden, waardoor aan een persoon of zaak iets wordt toegeschreven, komt het onderwerp voor als *persoon*; bij de *lijdende*, waardoor aan een persoon of zaak iets wordt toegeschreven, komt het onderwerp voor als *zakelijk voorwerp*.

Wordt bij een *bedrijvend* zegwoord, waardoor aan een persoon of zaak iets wordt toegeschreven, dezelfde persoon of zaak tegelijk als *onderwerp* en als *zakelijk voorwerp* voorgesteld, dan is het gezegde *wederkeerig*. Om het *onderwerp* zoo als *zakelijk voorwerp* te beteekenen, bedient men zich van de voornaamwoorden:

<i>mij</i> ,	voor den	eersten	persoon	van het	enkelvoud ;
<i>ons</i> ,	„	„	„	„	„ „ meervoud;
<i>u</i> ,	„	„	tweeden	„	„ „ enkel- en meervoud;
<i>zich</i> ,	„	„	derden	„	„ „ „ „ „

AANM. *Oplossing van enkelvoudige zinnen in hun onderwerp en gezegde, met bijvoeging van de wijze, waarop het onderwerp wordt voorgesteld, en van den aard van het gezegde. — Ontleding van de in deze zinnen voorkomende woorden, voor zoover die tot hiertoe door den leerling kan gemaakt worden.*

Tot de bijzondere wijzen, waarop de zin der gedachten door een zegwoord wordt uitgedrukt, behooren de *aantoonende, aanvoegende en gebiedende wijs*. In de *aantoonende* en *aanvoegende wijs* laat zich de zin der gedachten weder op verschillende wijzen uitdrukken. Deze wijzen worden *tijden* geheeten, en zijn;

1. *de tegenwoordige tijd,*
2. *de onvolmaakt verledene tijd,*
3. *de volmaakt verledene tijd,*
4. *de meer dan volmaakt verledene tijd,*
5. *de eerste toekomende tijd,*
6. *de tweede toekomende tijd.*

Het geregeld opnoemen der vormen, welke een zegwoord voor zulke wijzen bezit, noemt men een zegwoord *vervoegen*.

Naar de vervoeging worden de *bedrijvende* zegwoorden onderscheiden in *regelmatige* en *onregelmatige*. De *regelmatige* volgen de gewone regels der vervoeging; de *onregelmatige* wijken van die regels in mindere of meerdere mate af.

De *regelmatige* zegwoorden worden onderscheiden in *ongelijkvloeiende* en *gelijkvloeiende*. Een regelmatig zegwoord is *ongelijkvloeiend*, wanneer het in den *onvolmaakt verleden tijd*, of in het *lijdend deewoord*, of in deze beiden, een anderen *klinker* heeft, dan in het *enkelvoud* van den *tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs* voorkomt. Behoudt een regelmatig zegwoord in *alle* vormen den *klinker*, dien het in het *enkelvoud* van den *tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs* bezit, dan is het *gelijkvloeiend*.

De zegwoorden *zullen*, *zijn*, *hebben* en *worden* komen dikwerf als *hulpwoorden* voor.

Zullen heeft slechts *twee* tijden:

1. den *tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs*, waarvan de vormen zijn:

Ik zal; gij zult; hij zal; wij zullen; gij zult; zij zullen.

2. den *tegenwoordigen tijd der aanvoegende wijs*, waarvan de vormen zijn:

Ik zou; gij zoudt; hij zou; wij zouden; gij zoudt; zij zouden.

Zijn, *hebben* en *worden* vindt men dus vervoegd:

AANTOONENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Ik	<i>ben,</i>	<i>heb,</i>	<i>word,</i>
Gij	<i>zijt,</i>	<i>hebt,</i>	<i>wordt,</i>
Hij	<i>is,</i>	<i>heeft,</i>	<i>wordt,</i>
Wij	<i>zijn,</i>	<i>hebben,</i>	<i>worden,</i>
Gij	<i>zijt,</i>	<i>hebt,</i>	<i>wordt,</i>
Zij	<i>zijn.</i>	<i>hebben.</i>	<i>worden.</i>

Onvolmaakt verledene tijd.

Ik	<i>was,</i>	<i>had,</i>	<i>werd,</i>
Gij	<i>waart,</i>	<i>hadt,</i>	<i>werdt,</i>
Hij	<i>was,</i>	<i>had,</i>	<i>werd,</i>
Wij	<i>waren,</i>	<i>hadden,</i>	<i>werden,</i>
Gij	<i>waart,</i>	<i>hadt,</i>	<i>werdt,</i>
Zij	<i>waren.</i>	<i>hadden.</i>	<i>werden.</i>

Volmaakt verledene tijd.

Ik	<i>ben</i>	} <i>geweest.</i>	<i>heb</i>	} <i>gehad.</i>	<i>ben</i>	} <i>geworden.</i>
Gij	<i>zijt</i>		<i>hebt</i>		<i>zijt</i>	
Hij	<i>is</i>		<i>heeft</i>		<i>is</i>	
Wij	<i>zijn</i>		<i>hebben</i>		<i>zijn</i>	
Gij	<i>zijt</i>		<i>hebt</i>		<i>zijt</i>	
Zij	<i>zijn</i>	<i>hebben</i>	<i>zijn.</i>			

Meer dan volmaakt verledene tijd.

Ik	<i>was</i>	} <i>geweest.</i>	<i>had</i>	} <i>gehad.</i>	<i>was</i>	} <i>geworden.</i>
Gij	<i>waart</i>		<i>hadt</i>		<i>waart</i>	
Hij	<i>was</i>		<i>had</i>		<i>was</i>	
Wij	<i>waren</i>		<i>hadden</i>		<i>waren</i>	
Gij	<i>waart</i>		<i>hadt</i>		<i>waart</i>	
Zij	<i>waren</i>	<i>hadden</i>	<i>waren</i>			

Eerste toekomstige tijd.

Ik	zal	}	zal	}	zal	}	worden.
Gij	zult		zult		zult		
Hij	zal		zal		zal		
Wij	zullen		zullen		zullen		
Gij	zult		zult		zult		
Zij	zullen	zullen	zullen				

Tweede toekomstige tijd.

Ik	zal	}	zal	}	zal	}	geworden zijn.
Gij	zult		zult		zult		
Hij	zal		zal		zal		
Wij	zullen		zullen		zullen		
Gij	zult		zult		zult		
Zij	zullen	zullen	zullen				

AANVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Ik	zij,	hebbe,	worde,
Gij	zijt,	hebbet,	wordet,
Hij	zij,	hebbe,	worde,
Wij	zijn,	hebben,	worden,
Gij	zijt,	hebbet,	wordet,
Zij	zijn.	hebben.	worden.

Onvolmaakt verledene tijd.

Ik	ware,	hadde,	werde,
Gij	waret,	haddet,	werdet,
Hij	ware,	hadde,	werde,
Wij	waren,	hadden,	werden,
Gij	waret,	haddet,	werdet,
Zij	waren.	hadden.	werden.

Volmaakt verledene tijd.

Ik	<i>zij</i>	}	<i>geweest.</i>	<i>hebbe</i>	}	<i>gehad.</i>	<i>zij</i>	}	<i>geworden.</i>
Gij	<i>zijt</i>			<i>hebbet</i>			<i>zijt</i>		
Hij	<i>zij</i>			<i>hebbe</i>			<i>zij</i>		
Wij	<i>zijn</i>			<i>hebben</i>			<i>zijn</i>		
Gij	<i>zijt</i>			<i>hebbet</i>			<i>zijt</i>		
Zij	<i>zijn</i>			<i>hebben</i>			<i>zijn</i>		

Meer dan volmaakt verledene tijd.

Ik	<i>ware</i>	}	<i>geweest.</i>	<i>hadde</i>	}	<i>gehad.</i>	<i>ware</i>	}	<i>geworden.</i>
Gij	<i>waret</i>			<i>haddet</i>			<i>waret</i>		
Hij	<i>ware</i>			<i>hadde</i>			<i>ware</i>		
Wij	<i>waren</i>			<i>hadden</i>			<i>waren</i>		
Gij	<i>waret</i>			<i>haddet</i>			<i>waret</i>		
Zij	<i>waren</i>			<i>hadden</i>			<i>waren</i>		

Eerste toekomstige tijd.

Ik	<i>zou</i>	}	<i>zijn.</i>	<i>zou</i>	}	<i>hebben.</i>	<i>zou</i>	}	<i>worden.</i>
Gij	<i>zoudt</i>			<i>zoudt</i>			<i>zoudt</i>		
Hij	<i>zou</i>			<i>zou</i>			<i>zou</i>		
Wij	<i>zouden</i>			<i>zouden</i>			<i>zouden</i>		
Gij	<i>zoudt</i>			<i>zoudt</i>			<i>zoudt</i>		
Zij	<i>zouden</i>			<i>zouden</i>			<i>zouden</i>		

Tweede toekomstige tijd.

Ik	<i>zou</i>	}	<i>geweest zijn.</i>	<i>zou</i>	}	<i>gehad hebben.</i>	<i>zou</i>	}	<i>geworden zijn.</i>
Gij	<i>zoudt</i>			<i>zoudt</i>			<i>zoudt</i>		
Hij	<i>zou</i>			<i>zou</i>			<i>zou</i>		
Wij	<i>zouden</i>			<i>zouden</i>			<i>zouden</i>		
Gij	<i>zoudt</i>			<i>zoudt</i>			<i>zoudt</i>		
Zij	<i>zouden</i>			<i>zouden</i>			<i>zouden</i>		

GEBIEDENDE WIJS.

*Wees ,
Weest.*

*Heb ,
Hebt.*

*Word ,
Wordt.*

Sommige bedrijvende zegwoorden, zooals *barsten, druppen, ontwaken, sterven, verbleeken, zinken*, worden uitsluitend met **ZIJN** vervoegd; anderen, zooals *beven, gapen, blaffen, kijken, razen, waken*, uitsluitend met **HEBBERN**; nog anderen, zooals *gaan, loopen, springen, volgen, wandelen, zwemmen*, zoowel met **ZIJN**, als met **HEBBERN**. Door **ZIJN** wordt beteekend, dat er iets *gebeurd* is, waartoe het onderwerp als *van zelf* of *uit zich zelf* gekomen is; door **HEBBERN**, dat hetgeen het onderwerp *deed*, of voorgesteld wordt *gedaan te hebben*, verrigt is. *Wor-*
den dient als *hulpwoord* om met een *lijdend deelv*oord den *lijdenden* vorm der zegwoorden uit te drukken.

AANM. *Waarom men niet zeggen kan:* Pieter heeft overleden; De boom heeft verdord; Het vleesch heeft aangebrand; Jan is geslapen; Dit boek is mij toebehoord; Hij is hier veel geleden, — *Verskil van beteekenis tus-*
schen: Hij is naar den Haag gewandeld, *en* Hij heeft naar den Haag gewandeld; Wij hebben van Delft naar den Haag gestoomd, *en* Wij zijn van Delft naar den Haag gestoomd, *enz.*

De wijze van vervoeging der *ongelijkvloeiende* en *ge-*
lijkvloeiende zegwoorden van den *bedrijvenden* vorm, alsmede die der zegwoorden van den *lijdenden* vorm, blijkt verder uit de volgende voorbeelden.

AANTOONENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Ik	<i>prijst,</i>	<i>hoor,</i>	<i>word</i>	} <i>geprezen, ge-</i> <i>hoord.</i>
Gij	<i>prijst,</i>	<i>hoort,</i>	<i>wordt</i>	
Hij	<i>prijst,</i>	<i>hoort,</i>	<i>wordt</i>	
Wij	<i>prijzen,</i>	<i>hooren,</i>	<i>worden</i>	
Gij	<i>prijst,</i>	<i>hoort,</i>	<i>wordt</i>	
Zij	<i>prijzen.</i>	<i>hooren.</i>	<i>worden.</i>	

Onvolmaakt verledene tijd.

Ik	<i>prees,</i>	<i>hoorde,</i>	<i>werd</i>	} <i>geprezen, ge- hoord.</i>
Gij	<i>preest,</i>	<i>hoordet,</i>	<i>werdt</i>	
Hij	<i>prees,</i>	<i>hoorde,</i>	<i>werd</i>	
Wij	<i>prezen,</i>	<i>hoorden,</i>	<i>werden</i>	
Gij	<i>preest,</i>	<i>hoordet,</i>	<i>werdt</i>	
Zij	<i>prezen.</i>	<i>hoorden.</i>	<i>werden.</i>	

Volmaakt verledene tijd.

Ik	<i>heb</i>	} <i>geprezen.</i>	<i>heb</i>	} <i>gehoord.</i>	<i>ben</i>	} <i>geprezen (gewor- den of geweest). gehoord (gewor- den of geweest).</i>
Gij	<i>hebt</i>		<i>hebt</i>		<i>zijt</i>	
Hij	<i>heeft</i>		<i>heeft</i>		<i>is</i>	
Wij	<i>hebben</i>		<i>hebben</i>		<i>zijn</i>	
Gij	<i>hebt</i>		<i>hebt</i>		<i>zijt</i>	
Zij	<i>hebben</i>		<i>hebben</i>		<i>zijn</i>	

Meer dan volmaakt verledene tijd.

Ik	<i>had</i>	} <i>geprezen.</i>	<i>had</i>	} <i>gehoord.</i>	<i>was</i>	} <i>geprezen (gewor- den of geweest). gehoord (gewor- den of geweest).</i>
Gij	<i>hadt</i>		<i>hadt</i>		<i>waart</i>	
Hij	<i>had</i>		<i>had</i>		<i>was</i>	
Wij	<i>hadden</i>		<i>hadden</i>		<i>waren</i>	
Gij	<i>hadt</i>		<i>hadt</i>		<i>waart</i>	
Zij	<i>hadden</i>		<i>hadden</i>		<i>waren</i>	

Eerste toekomstige tijd.

Ik	<i>zal</i>	} <i>prezen.</i>	<i>zal</i>	} <i>hooren.</i>	<i>zal</i>	} <i>geprezen wor- den, gehoord worden.</i>
Gij	<i>zult</i>		<i>zult</i>		<i>zult</i>	
Hij	<i>zal</i>		<i>zal</i>		<i>zal</i>	
Wij	<i>zullen</i>		<i>zullen</i>		<i>zullen</i>	
Gij	<i>zult</i>		<i>zult</i>		<i>zult</i>	
Zij	<i>zullen</i>		<i>zullen</i>		<i>zullen</i>	

Tweede toekomstige tijd.

Ik	<i>zal</i>	}	geprezen hebben.	<i>zal</i>	}	gehoord hebben.	<i>zal</i>	}	geprezen (gewor-
Gij	<i>zult</i>		<i>zal</i>	<i>zult</i>		<i>zal</i>	den of geweest)		
Hij	<i>zal</i>		<i>zal</i>	<i>zal</i>		<i>zal</i>	<i>zijn</i> , <i>gehoord</i>		
Wij	<i>sullen</i>		<i>zullen</i>	<i>zullen</i>		<i>zullen</i>	(<i>geworden</i> of <i>ge-</i>		
Gij	<i>zult</i>		<i>zult</i>	<i>zult</i>		<i>zult</i>	<i>weest</i>) <i>zijn</i> .		
Zij	<i>sullen</i>	<i>sullen</i>	<i>sullen</i>	<i>sullen</i>					

AANVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Ik	<i>prijze</i> ,	<i>hoore</i> ,	<i>worde</i>	}	<i>geprezen</i> , <i>ge-</i> <i>hoord</i> .
Gij	<i>prijzet</i> ,	<i>hooret</i> ,	<i>wordet</i>		
Hij	<i>prijze</i> ,	<i>hoore</i> ,	<i>words</i>		
Wij	<i>prijzen</i> ,	<i>hooren</i> ,	<i>worden</i>		
Gij	<i>prijzet</i> ,	<i>hooret</i> ,	<i>wordet</i>		
Zij	<i>prijzen</i> .	<i>hooren</i> .	<i>worden</i>		

Onvolmaakt verledene tijd.

Ik	<i>preze</i> ,	<i>hoorde</i> ,	<i>werde</i>	}	<i>geprezen</i> , <i>ge-</i> <i>hoord</i> .
Gij	<i>prezet</i> ,	<i>hoordet</i> ,	<i>werdet</i>		
Hij	<i>preze</i> ,	<i>hoorde</i> ,	<i>werde</i>		
Wij	<i>prezen</i> ,	<i>hoorden</i> ,	<i>werden</i>		
Gij	<i>prezet</i> ,	<i>hoordet</i> ,	<i>werdet</i>		
Zij	<i>prezen</i> .	<i>hoorden</i> .	<i>werden</i>		

Volmaakt verledene tijd.

Ik	<i>hebbe</i>	}	<i>hebbe</i>	}	<i>zij</i>	}	<i>geprezen</i> (gewor-		
Gij	<i>hebbet</i>		<i>hebbet</i>					<i>zijt</i>	den of geweest),
Hij	<i>hebbe</i>		<i>hebbe</i>					<i>zijt</i>	<i>gehoord</i> (gewor-
Wij	<i>hebben</i>		<i>hebben</i>					<i>zijn</i>	den of geweest).
Gij	<i>hebbet</i>		<i>hebbet</i>					<i>zijt</i>	
Zij	<i>hebben</i>	<i>hebben</i>	<i>zijn</i>						

Meer dan volmaakt verledene tijd.

Ik	hadde	} geprezen.	hadde	} gehoord.	ware	} geprezen (gevor-	
Gij	haddet		haddet		waret		den of geweest),
Hij	hadde		hadde		ware		} gehoord (gevor-
Wij	hadden		hadden		waren		
Gij	haddet		haddet		waret		
Zij	hadden		hadden		waren		

Eerste toekomstige tijd.

Ik	zou	} prijzen.	zou	} hooren.	zou	} geprezenworden,	
Gij	zoudt		zoudt		zoudt		} gehoord worden.
Hij	zou		zou		zou		
Wij	zouden		zouden		zouden		
Gij	zoudt		zoudt		zoudt		
Zij	zouden		zouden		zouden		

Tweede toekomstige tijd.

Ik	zou	} geprezen hebben.	zou	} gehoord hebben.	zou	} geprezen (gewor-				
Gij	zoudt		zoudt		zoudt		} den of geweest)			
Hij	zou		zou		zou			} zijn, gehoord		
Wij	zouden		zouden		zouden				} (gevoorden of ge-	
Gij	zoudt		zoudt		zoudt					} weest) zijn.
Zij	zouden		zouden		zouden					

GEBIEDENDE WIJS.

Prijs,	Hoor	Word	} geprezen,
Prijst,	Hoort	Wordt	

AANM. Verschil en overeenkomst tusschen de vormen van den onvolmaakt verleden tijd der aantoonende wijs, en de vormen van den tegenwoordigen tijd der aanwoegende wijs, bij de gebijkluoeyende werkwoorden, waarvan de tegenwoordige tijd der aantoonende wijs op D of T eindigt. — Ver-

klaring van den regel: Het gezegde of het hoofdwoord daarvan schikt zich in persoon en getal naar het onderwerp, om het even of dit uitgedrukt, dan wel slechts aangeduid is. — Oefening in de woordontleding, voor zoover die door den leerling tot hiertoe kan gemaakt worden; met verklaring van de beteekenis der daarin voorkomende vormen der zegwoorden.

De bijzondere vorm, waarin de zegwoorden, zoowel de *bedrijvende*, als de *lijdende*, als *naamwoorden* voorkomen, noemt men de *onbepaalde wijs*. Er zijn daarin *drie* verschillende wijzen ter uitdrukking van den zin der gedachten, of tijden: een *tegenwoordige*, een *verledene* en een *toekomende* tijd. Van de hierboven vervoegde zegwoorden luiden de tijden der onbepaalde wijs aldus:

Tegenwoordige tijd.

Zullen en te zullen.	Zijn en te zijn.	Hebben en te hebben.	Worden en te worden.
Prijzen en te prijzen.	Hooren en te hooren.	Geprezen worden en geprezen te worden.	Gehoord worden en gehoord te worden.

Verledene tijd.

.	Geweest zijn	Gehad hebben	Geworden zijn
.	en geweest te zijn.	en gehad te hebben.	en geworden te zijn.
Geprezen hebben en geprezen te hebben.	Gehoord hebben en gehoord te hebben.	Geprezen (geworden of geweest) zijn en geprezen (geworden of geweest) te zijn.	Gehoord (geworden of geweest) zijn en gehoord (geworden of geweest) te zijn.

Toekomende tijd.

<i>Te zullen.</i>	<i>Te zijn.</i>	<i>Te hebben.</i>	<i>Te worden.</i>
<i>Te zullen prijzen.</i>	<i>Te zullen hooren.</i>	<i>Te zullen geprezen worden.</i>	<i>Te zullen gehoord worden.</i>

AANM. *Verschil van beteekenis tusschen* Ik kwam hem spreken, *en* Ik kwam hem te spreken; Ik hoor zingen, *en* ik hoor gezang, *enz.*

H O O F S T U K VI.

De deelwoorden.

Het *bedrijvend* deelwoord beteekent een *toestand*, waarin een voorwerp, als *persoon*, verkeert; het *lijdend* deelwoord beteekent een *gesteldheid*, waarin een voorwerp, als *zaak*, gebragt of gekomen is. *Een bijtende hond* is dus een *hond*, die, als *persoon*, in den *toestand* is van te *bijten*; een *gebeten hond* is een *hond*, die, als *zaak*, in de *gesteldheid* gebragt of gekomen is van *gebeten* te zijn.

De *bedrijvende* deelwoorden worden gevormd van de *onbepaalde* wijs hunner zegwoorden, door er *DE* bij te voegen. — Het *lijdend* deelwoord van *ongelijkvloeiende* zegwoorden eindigt op *EN*, veelal met verandering van den klinker, dien het zegwoord in het *enkelvoud* van den *tegenwoordigen* tijd der *aantoonende* wijs heeft; dat van *gelijkvloeiende* zegwoorden eindigt op *D* of *T*, al naar dat het zegwoord in den *eersten* *persoon* van den *onvolmaakt verleden* tijd der *aantoonende* wijs op *DE* of *TE* uitgaat. Veelal worden de *lijdende* deelwoorden gevormd met het voorvoegsel *GE*.

Lijdende deelwoorden, onmiddellijk van een *naamwoord* gevormd, beteekenen *aangedaan* met het *voorwerp*, dat door het *naamwoord*, waarvan zij gevormd zijn, *benoemd* wordt, als: een *gevlugeld* *paard*; een *gelaarsd* *en* *gespoord* *man*.

De *beide* deelwoorden worden dikwerf *gebezigd* om een *toestand* of *gesteldheid* als *hoedanigheid* te beteekenen.

In dat geval zijn het *bijvoegelijke naamwoorden*, en hebben zij, zoo ze een hoedanigheid uitdrukken, die vatbaar is voor verschil van *trap* of *graad*, ook de *trappen van vergelijking*.

De deelwoorden worden verbogen als de *bijvoegelijke naamwoorden*, en volgen bij het gebruik dezelfde regels, als daarvoor zijn opgegeven.

AANM. *Gebruik der lijdende deelwoorden in aanvullingen, om met een zelfstandig naamwoord, in den vierden naamval, een omstandigheid, als zakelijk voorwerp, te beteekenen. — Verschil van beteekenis tusschen: Te betalen geld en betaald geld; Hij heeft geld te ontvangen, en Hij heeft geld ontvangen; Hij zat gebonden, en Hij zat te binden; Het is afgedaan, en Het is af te doen. — Oefening in de woordontleding, voor zoover die door den leerling tot hiertoe kan gemaakt worden. — Afgekorte vormen.*

H O O F D S T U K VII.

De bijwoorden.

Men onderscheidt de bijwoorden in *bijwoorden van hoedanigheid, hoeveelheid en omstandigheid*.

Zoo de bijwoorden in *vorm* volstrekt niet van *bijvoegelijke naamwoorden* of *deelwoorden* verschillen, en een hoedanigheid uitdrukken, die vatbaar is voor *trap* of *graad*, dan hebben zij ook *trappen van vergelijking*, in *vorm* aan die der bijvoegelijke naamwoorden geheel gelijk.

Ook heeft men de volgende *trappen van vergelijking* van bijwoorden:

<i>nader (naar),</i>	<i>naast,</i>	<i>van na ;</i>
<i>beter ,</i>	<i>best ,</i>	<i>van wel ;</i>
<i>minder ,</i>	<i>minst ,</i>	<i>van weinig ;</i>
<i>meer ,</i>	<i>meest ,</i>	<i>van veel ;</i>
<i>liever ,</i>	<i>lieft ,</i>	<i>van gaarne ;</i>

In den overmatigen trap zegt men *te na*, enz.

Groot is het getal van *samengestelde uitdrukkingen*, die als bijwoorden in gebruik zijn, als: *ten eerste, ten laatste, op nieuw, in allerijl, van dag tot dag, bij dag, het best, het minst, het meest, het liefst, enz.*

Zinwijzigende bijwoorden noemt men de woorden, die, als bijwoorden, tot uitdrukking van een *bijzondere wijze van spreken* gebezigd worden. Zoo heeft men:

1. voor de *bevestigende wijze* van uitdrukking, *wel, stellig, waarlijk*;
2. voor de *ontkennende wijze* van uitdrukking, *niet*;
3. voor de *onzekere wijze* van uitdrukking, *mogelijk, ligt, wellicht, misschien, waarschijnlijk, denkelijk*;
4. voor de *bepaalde wijze* van uitdrukking, *toch, maar*;
5. voor de *verzekerende wijze* van uitdrukking, *zeker, gewis, ongetwijfeld, ontwijfelbaar, zonder twijfel, ontegenzeggelijk*;
6. voor de *als noodzakelijk bewerende wijze* van uitdrukking, *onmogelijk, noodzakelijk, onfeilbaar, onmisbaar, onmiskenbaar*.

AANM. *Oefening in het aanvankelijk ontleden van enkelvoudige zinnen om de bijwoorden te leeren kennen, zooals zij voorkomen, en in aanvullingen van hoedanigheid, hoeveelheid en omstandigheid, en in zinwijzigende aanvullingen; — ontleding der daarin voorkomende woorden, voor zoover die tot hiertoe door den leerling kan gemaakt worden. — Welke de eenvoudige stellige wijze van uitdrukking is? — Gebruik van kunnen, zullen, mogen en moeten, als zinwijzigende zegwoorden.*

H O O F D S T U K V I I I .

De voornaamwoorden.

De voornaamwoorden laten zich onderscheiden in *zelfstandige, bijvoegeelijke en bijwoordelijke voornaamwoorden.*

Een voornaamwoord is *zelfstandig*, wanneer het een *zelfstandig naamwoord* vervangt, als: *DIT bevalt mij niet; WIE heeft DAT gedaan? DEZE betwijfelt, GENE gelooft HET.*

Een voornaamwoord is *bijvoegelijk*, wanneer het gebruikt wordt als een *bijvoegelijk naamwoord*, als: *DIT huis bevalt mij; DAT boek is fraai gebonden; WELK meisje heeft DIE kous gebreid?*

Een voornaamwoord is *bijwoordelijk*, wanneer het, als een *bijwoord*, een *hoedanigheid*, *hoeveelheid* of *omstandigheid* uitdrukt, als: *HIER heeft het NOOIT ZOO geregend; HOEZEER heeft hij mij bedroefd!*

AANM. Onderscheid tusschen het *bijwoordelijke* en het *zelfstandige voornaamwoord* ER.

De *zelfstandige* en *bijvoegelijke* voornaamwoorden zijn grootendeels *verbuigbaar*.

I. *Verbuiging der zelfstandige voornaamwoorden:*

IK, GIJ, HIJ en ZIJ.

Enkelvoud.

1. <i>Ik,</i>	Als	<i>Hij,</i>	<i>Zij (ze),</i>
2. (<i>Mijner</i>),	het	(<i>Zijner</i>),	(<i>Harer</i>),
3. <i>Mij (me),</i>	meer-	<i>Hem,</i>	<i>Haar,</i>
4. <i>Mij (me).</i>	voud.	<i>Hem.</i>	<i>Haar (ze).</i>

Meervoud.

1. <i>Wij (we),</i>	<i>Gij (ge),</i>	<i>Zij (ze),</i>	<i>Zij (ze),</i>
2. (<i>Onzer</i>),	(<i>Uwer</i>),	(<i>Hunner</i>),	(<i>Harer</i>),
3. <i>Ons,</i>	<i>U,</i>	<i>Hun,</i>	<i>Haar,</i>
4. <i>Ons.</i>	<i>U.</i>	<i>Hen (ze).</i>	<i>Haar (ze).</i>

II. *Verbuiging der zelfstandige of bijvoegelijke voornaamwoorden: DIE, DAT.*

	Enkelvoud.		Meervoud.	
Mannel.	Vrouw.	Onz.	Voor alle geslachten.	
1. <i>Die,</i>	<i>Die,</i>	<i>Dat,</i>	<i>Die,</i>	
2. <i>Diens,</i>	<i>Dier,</i>	<i>Diens,</i>	<i>Dier,</i>	
3. <i>Dien,</i>	<i>Die,</i>	<i>Dat,</i>	<i>Die,</i>	
4. <i>Dien.</i>	<i>Die.</i>	<i>Dat.</i>	<i>Die.</i>	

Het *zelfstandige* voornaamwoord *wie* wordt als *die* verbogen.

III. *Verbuiging van de zelfstandige of bijvoegelijke voornaamwoorden: DEZE, DIT.*

	Enkelvoud.		
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	
1. <i>Deze,</i>	<i>Deze,</i>	<i>Dit,</i>	
2. <i>Dezes,</i>	<i>Dezer,</i>	<i>Dezes,</i>	
3. <i>Dezen,</i>	<i>Deze, Dezer,</i>	<i>Dit,</i>	
4. <i>Dezen.</i>	<i>Deze.</i>	<i>Dit.</i>	

Meervoud.

Mann. en onz.	Vrouwelijk.
1. Zelfst. <i>Dezen,</i> Bijv. <i>Deze,</i>	Zelfst. <i>Dezen,</i> Bijv. <i>Deze,</i>
2. <i>Dezer,</i>	<i>Dezer,</i>
3. <i>Dezen,</i>	<i>Deze, Dezer,</i>
4. Zelfst. <i>Dezen,</i> Bijv. <i>Deze.</i>	Zelfst. <i>Dezen,</i> Bijv. <i>Deze.</i>

Gene wordt als *deze* verbogen. Van de *zelfstandige* voornaamwoorden *degene* en *hetgene*, *diegene* en *datgene*, worden de *beide* woorden, waaruit zij zamengesteld zijn, verbogen. *Gene* heeft dan in al de naamvallen van het meervoud *genen*; in het enkelvoud volgt het de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden.

Eenzoo worden *dezelfde* en *hetzelfde*, *dezelve* en *hetzelve* verbogen. wanneer ze *zelfstandige* voornaamwoorden

zijn; als *bijvoegeijks* hebben zij in den *eersten*, *tweeden* en *vierten* naamval van het meervoud geen *n*. Ook hebben *dezeve* en *hetzeve* in den *tweeden* naamval van het *enkevoud* zoowel *deszelfs*, als *deszeven*; het vrouwelijke *dezeve* heeft in dienzelfden naamval, nevens *derzeve*, *derzever*.

Zeve wordt als *gene* in *degene* verbogen.

IV. *Verbuiging van het zelfstandige of bijvoegeijks voor-naamwoord WELK.*

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Welk,</i>	<i>Welke,</i>	<i>Welk,</i>
2. <i>Welks,</i>	<i>Welker,</i>	<i>Welks,</i>
3. <i>Welken,</i>	<i>Welke,</i>	<i>Welk,</i>
4. <i>Welken.</i>	<i>Welke.</i>	<i>Welk.</i>

Meervoud.

Mann. en onz.	Vrouwelijk.
1. Zelfst. <i>Welken</i> , Bijv. <i>Welke,</i>	Zelfst. <i>Welken</i> , Bijv. <i>Welke,</i>
2. <i>Welker,</i>	<i>Welker,</i>
3. <i>Welken,</i>	<i>Welke,</i>
4. Zelfst. <i>Welken</i> , Bijv. <i>Welke.</i>	Zelfst. <i>Welken</i> , Bijv. <i>Welke.</i>

Evenzoo verbuigt men de *bijvoegeijks* voornaamwoorden: *mijn*, *uw*, *zijn*, *hun*, *haar*; ook *onze* en *ons*, die echter in den *tweeden* naamval van het *enkevoud*, voor het *mannelijke* en *onzijdige* geslacht, *onzes* hebben. De benamingen, uit het bepalend lidwoord en deze voornaamwoorden zamengesteld, worden verbogen als *degene*.

AANM. *Gebruik der voorzetsels VAN, AAN en VOOR, met den vierden naamval, ter uitdrukking der betrekking van den tweeden en derden. — Afgekorte vormen.*

De *zelfstandige* voornaamwoorden volgen met betrek-

king tot den *naamval* de regels der *zelfstandige naamwoorden*; de *bijvoegeijke* voornaamwoorden volgen niet slechts met betrekking tot den *naamval*, maar ook met betrekking tot het *geslacht* en het *getal*, den regel der *bijvoegeijke* naamwoorden.

AANM. *Oefening in de ontleding van enkelvoudige zinnen ter verklaring der gegevenen regels; — ontleding der in deze zinnen voorkomende woorden, voor zoover die tot hiertoe door den leerling kan gemaakt worden; zoodat de voornaamwoorden daarbij slechtweg in zelfstandige, bijvoegeijke en bijwoordelijke onderscheiden worden; — beteekenis der daarin voorkomende voornaamwoorden. — Afgekorte vormen. — De uitdrukking: U zal weten.*

In *vragende zinnen* maakt men gebruik van de voornaamwoorden: *wie, wat, welk, hoe, hoedanig, hoeveel, hoezeer, waar, wanneer*, al naar dat men naar een *persoon* of *zaak*, naar een *hoedanigheid, hoeveelheid* of *omstandigheid van plaats* of *tijd* vraagt. Dezelfde voornaamwoorden vindt men in *vragende uitroepingen*, dikwijls echter slechts om een *hogegrootheid* te beteekenen, als: *Hoe schoon is de natuur! Hoe schoon is niet de natuur! Wat is de natuur schoon! Wat is de natuur niet schoon!*

Nog staan deze en andere voornaamwoorden in *zamen-gestelde zinnen* aan het hoofd der *betrekkelijke zinsneden*, en komen dan, voor zoover zij verbuigbaar zijn, in *geslacht* en *getal* overeen met het *zelfstandig naamwoord*, dat zij vervangen, maar voegen zich in *naamval* naar de betrekking, die zij in de zinsnede vervullen.

AANM. *Waarin stellingen, vragen en vragende uitroepingen van elkander verschillen? — vragen uit onzekerheid; — vragen, waarop men ja, en vragen, waarop men neen tot antwoord verwacht. — Vragende uitroepingen met en zonder ontkenning. — Uitroepen, toeroepen en aanroepen, vervat in een enkel woord, als: Helaas! O! Hé! Ach! Ontzaggelijk! Stil! Plof! Klets! of in meer woorden, als:*

Beste vriend! Goede Hemel! *welke vóór of achter of in het midden van een zin, daaraan toegevoegd, een zin op zich zelf uitmaken, en, zoo zij slechts klanknabootsingen of klanken ter uitdrukking van een gemoedsbeweging zijn, gewoonlijk tuschenwerpsels heeten; — aanvullingen zoo van persoonlijk, als van zakelijk voorwerp bij tuschenwerpsels. — Oefening in het ontleden der woorden van zinnen uit een hoofdzin en een betrekkelijken zin zamengesteld, voor zoover dat door den leerling tot hiertoe geschieden kan, ter verklaring van het geslacht, het getal en den naamval der verbuigbare voor-naamwoorden, die aan het hoofd der betrekkelijke zinnen staan. — Toepassing van den regel, bladz. 23 ter verklaring opgegeven.*

H O O F D S T U K I X.

De voorzetsels.

Daar de voorzetsels niet anders zijn dan *bijwoorden met een bepaling*, en vele bijwoorden in *vorm* volstrekt niet van een *bijvoegelijk naamwoord* of *deehwoord* verschillen, zoo kunnen ook *bijvoegelijke naamwoorden* en *deehwoorden*, als *overeenkomstig, betrekkelijk, aangaande, betreffende, uitgezonderd, uitgenomen, onverminderd, aangezien, enz. voorzetsels* zijn.

Eenige voorzetsels zijn als *bijwoorden* niet meer in gebruik, als: *van, tot, behalve, luidens, jegens*. Soms verschilt het voorzetsel van het bijwoord een weinig in den *vorm*, als *met van mede* of *meê*.

Een voorzetsel wordt ook wel eens *achter* de bepaling gezet, als *mij aangaande*.

Zamengestelde uitdrukkingen, die als voorzetsels gebruikt worden, zijn *tot aan, tot ... toe, tot aan ... toe, van ... af, van wege, uit kracht van, ter zake van, uit hoofde van, ten gevolge van, bij gebrek van, naar gelang van*, en andere meer.

AANM. *Hoe een voorzetsel met zijn bepaling een toekenning of aanvulling uitdrukt; — hoe het voorzetsel VAN, de betrekking van den tweeden naamval uitdrukkende, met de*

bepaling, altijd een toekenning beteekent; — in hoever een persoonlijk voorwerp daaraan is te kennen, dat het door de voorzetsels AAN of VOOR met het zegwoord kan verbonden worden.

H O O F D S T U K X.

De voegwoorden.

De voegwoorden zijn meestal niet anders dan *bijwoorden* of *voorzetsels*, welke gebezigd worden om het verband te beteekenen:

1. in *zamengevatte* zinnen, tusschen de *zamengevatte* leden;
2. in *zamengestelde* zinnen, tusschen de *voegwoordelijke zinsneden* en hun *hoofdzinnen*;
3. tusschen *geheele* zinnen.

Het voornaamwoord *dat* wordt mede in *zamengestelde* zinnen als *voegwoord* gebezigd, en staat zoo aan het hoofd van *voegwoordelijke* zinsneden. Dikwijls wordt het aan een ander voegwoord toegevoegd, en maakt dan daarmede een *zamengesteld voegwoord* uit, zooals: *sedert dat, naar dat, in plaats dat, in plaats van dat, behalve dat, zonder dat*. De éénlettergrepige voorzetsels smelten veelal in de uitspraak met *dattot* één voegwoord te zamen, vanwaar men dan ook schrijft: *voordat, opdat, totdat, nadat*.

Als voegwoorden komen ook voor *hetsij* of 't *zij*, dat is *het mag zijn; ten zij*, dat is *het en zij* of *zij het niet; ten ware*, dat is *het en ware*, waarvoor men ook zegt, *ware het niet dat*; — voorts de bijwoorden *trouwens, namelijk, te weten, immers*, die even als tusschenwerpsels gebezigd worden, en dus geen zinsneê, als deel van een zin, met den hoofdzin verbinden.

AANM. *Wat enkelvoudige, zamengevatte en zamengestelde zinnen zijn; — onderscheid tusschen betrekkelijke en voegwoordelijke zinsneden in zamengestelde zinnen; — eenvoudig en willekeurig onderstellende zinnen; oplossing daarvan in de onderstelling en het gevolg. — Ontleding der woorden van zamengevatte en zamengestelde zinnen met voegwoorden; — beteekenis der daarin voorkomende voegwoorden.*

BEKNOPT LEERBOEK

VOOR HET

AANVANKELIJK ONDERWIJS

IN DE

MOEDERTAAL;

DOOR
MAATSCH.
DE G. VAN WIERINGEN BORSKI,
NEDERL. LEERMEESTER
Districts-schoolopziener.
LEIDEN

Tweede Cursus.

TE DELFT, BIJ
H. KOSTER.

1854.

Geene exemplaren worden voor echt erkend, dan die door den uitgever zijn ondertee kend.

J. H. Koster.

Ter Boekdrukkerij van N. J. OVERVOORDEN, te Delft.

V O O R B E R I G T.

Buiten kijf is er tweeërlei soort van lagere scholen. Die der eene, wel eens volksscholen genoemd, staan met het middelbaar onderwijs in geenerlei regtstreeksch verband; die der andere grenzen er integendeel aan, en moeten er toe voorbereiden. Beide soorten zullen zich van den eersten cursus van dit leerboek kunnen bedienen; de laatste evenwel slechts op de onderste klassen. Haar hoogste klasse althans heeft behoefte, zoo niet aan een uitgebreider, dan toch zeker aan een grondiger onderwijs.

Daartoe moge deze cursus strekken!

De beknoptheid, waarmede de leerstof ook in dezen tweeden cursus is opgegeven, zal de toepassing van den katechetischen leervorm allezins kunnen bevorderen.

Logische lees oefeningen, waarbij de beteekenis der grammatische vormen en redewoorden naauwlettend wordt opgespoord en aangewezen, behooren de geregelde behandeling te verzellen, zoo men de gewenschte vruchten wil zien rijpen. Ook zal het geraden zijn het onderwijs in vreemde talen op denzelfden logischen grondslag te bouwen, om het aanleeren daarvan niet slechts gemakkelijker, maar ook vruchtbaarder te maken.

Wat tot uitbreiding of opheldering der leerstof noodig is, zal men op de plaatsen van het werk van den Hoogleeraar ROORDA, Over de deelen der rede en de rede-ontleding, aan den voet der bladzijden aangehaald, niet te vergeefs zoeken. Ten opzichte van het gebruik van eenige wetenschappelijke benamingen, uit het Latijn ontleend, zij het mij vergund te verwijzen naar hetgeen daaromtrent in het voorberigt van het werk van den Hoogleeraar ROORDA, en in mijn Wegwijzer bij de zinsontleding, bl. 24, 25 en 40, is aangemerkt.

DELFT, den 1sten Maart 1854.

G. v. W. B.

HOOFDSTUK I.

ONDERSCHIEDING DER WOORDEN.

Elke spraakkunstig volledige zin bestaat uit twee hoofdbestanddeelen:

1. het *onderwerp*, of de persoon of zaak, waarvan iets gezegd wordt;
2. het *gezegde*, of datgene, wat er van het onderwerp gezegd wordt.

Bij de *subjective* (bedrijvende) zegwoorden, waardoor aan een persoon of zaak iets wordt *toegeschreven*, komt het onderwerp voor als *subject* of als persoon; bij de *objectieve* (lijdende), waardoor aan een persoon of zaak iets wordt *toegeschreven*, komt het onderwerp voor als *zakelijk object* of als *zakelijk voorwerp*.

Een gezegde van een onderwerp als *subject* is een *subjectief* gezegde, wanneer het onderwerp niet te gelijk als *subject* en als *zakelijk object* wordt voorgesteld; wordt het onderwerp te gelijk als *subject* en als *zakelijk object* voorgesteld, dan is het gezegde *subjectief-objectief* (wederkeerig); en komt het onderwerp als *zakelijk object* voor, dan is het gezegde *objectief*.

Zakelijk object is alwat met betrekking tot iets, dat als *subject* of als *persoon* voorkomt, geheel als *zaak* wordt voorgesteld. Alwat in één betrekking als *subject* of als *persoon*, en in een andere als *zaak* voorkomt, is een *subjectief object* of *persoonlijk voorwerp*.

Het onderwerp of het gezegde, of beiden te gelijk, bestaat dikwijls uit een *hoofdwoord* en *bepalingen*.

De bepalingen zijn tweeërlei:

1. *attributen* (toekenningen), welke in de voorstelling reeds aan de personen of zaken, die er door bepaald worden, verbonden zijn;
2. *complementen* (aanvullingen), welke slechts dienen tot vollediger uitdrukking van hetgeen men in de gedachte heeft.

Het woord, dat bepaald wordt, noemt men, met betrekking tot de bepaling, het *hoofdwoord*.

AANM. *Oefening in de zinsontleding tot verklaring.*

De grondbestanddeelen der zinnen zijn de *woorden*.

De woorden laten zich naar het gebruik, dat men er van maakt, bij het denken en spreken, in *twee klassen* onderscheiden.

De eerste klasse bevat de *naamwoorden*, de *zegwoorden* en de *bijwoorden*; tot de tweede klasse behooren de *voornaamwoorden*, de *tusschenwerpsels*, en al die woorden, welke slechts dienen, *of* om den zin van andere woorden te wijzigen, *of* eenige *bijzondere wijze van spreken* te beteekenen, *of* om de betrekking tusschen een hoofdwoord en de bepaling daarvan aan te duiden.

H O O F D S T U K II.

DE NAAMWOORDEN.

De naamwoorden zijn *of zelfstandige*, *of bijvoeglijke*.

De bijvoeglijke worden in *bijvoeglijke van hoedanigheid* en *bijvoeglijke van hoeveelheid* onderscheiden.

De bijvoeglijke naamwoorden van *hoedanigheid* noemt

men doorgaans slechtweg *bijvoeglijke naamwoorden*; die van *hoeveelheid* worden veelal, hoewel verkeerd, zonder onderscheid, *tewoorden* geheeten.

§ 1. *De zelfstandige naamwoorden en de lidwoorden.*

De namen van voorwerpen, hetzij personen of zaken, noemt men zelfstandige naamwoorden (1).

De *lidwoorden* zijn woorden, die *toonloos* bij de zelfstandige naamwoorden gevoegd worden, en daarmee benamingen vormen, waarvan zij een *lid* of *deel* uitmaken.

De zelfstandige naamwoorden zijn òf *gemeene*, òf *eigene*.

De lidwoorden onderscheidt men in het *onbepaalde* en het *bepalende*; de grondvorm van het *onbepaalde* lidwoord is *een* (uitgesproken als 'n), die van het *bepalende* is *de* of *het*.

Een *gemeen* zelfstandig naamwoord is een benaming van een meer of minder algemeen soort van voorwerpen (2); met het *onbepaalde* lidwoord is het een *benaming van een onbepaald enkel voorwerp van een soort* (3); met het *bepalende* is het een *aanwijzende benaming òf van de geheele soort, òf van een enkel of meer dan een enkel bepaald voorwerp van die soort* (4). De lidwoorden behoren dus tot de woorden, waardoor de zin van andere woorden een zekere wijziging verkrijgt.

De zelfstandige naamwoorden, die als woorden van een algemeene beteekenis niet gangbaar zijn, alsmede die anders als benamingen van iets geheel ongelijksoortigs gebruikt worden, noemt men *eigene* zelfstandige naamwoorden of *eigennamen* (5).

AANM. *Leesoefening tot verklaring van het gebruik en de beteekenis der lidwoorden.*

(1) ROORDA, bl. 49 en 50. (2) ROORDA, bl. 46 en 47.
(3) ROORDA, bl. 108. (4) ROORDA, bl. 106 en 107. (5) ROORDA, bl. 48.

Naar het *taalgeslacht* worden de zelfstandige naamwoorden onderscheiden in *mannelijke*, *vrouwelijke* en *onzijdige*.

Tot de *mannelijke* behooren:

1. de namen van mannen, mannelijke wezens, waardigheden en bedieningen;
2. de namen van werktuigen op EL en ER, die als mannelijke wezens voorgesteld worden, als: *beitel*, *haspel*, *rooster*, *steiger*, *stuiter*, *ruiker*, *hoeker*, met uitzondering van *schoffel*, *griffel* en *ladder*, die *vrouwelijk* zijn;
3. de namen met den uitgang M of EM, als: *zwerf*, *halm*, *adem*, *bloesem*, *bezem*, *riem*, met uitzondering van *kiem*, dat *vrouwelijk* is;
4. de namen van boomen, met uitzondering van *spar* en *linde*, die *vrouwelijk* zijn.

Tot de *vrouwelijke* behooren:

1. De namen van vrouwen, vrouwelijke wezens, waardigheden en bedieningen, met uitzondering van *wijf*, dat *onzijdig* is;
2. de namen op HEID, IJ en NIS, uitgezonderd *vonnis*, dat altijd, en *schilderij*, dat somtijds *onzijdig* gebruikt wordt; *getuigenis* is *onzijdig* in de beteekenis van *het getuigde*, *vrouwelijk* in die van *daad van getuigen*, als: *De man was niet tot de getuigenis te brengen; maar het getuigenis, dat de vrouw gaf, was loffelijk.*

Tot onderkenning van het taalgeslacht strekken nog de volgende regels:

1. De namen op SCHAP zijn deels *vrouwelijk*, deels *onzijdig*. Sommigen hebben de beide geslachten; doch met dit verschil van beteekenis, dat zij, *vrouwelijk*, een verzameling van personen; *onzijdig*, een betrekking, bediening of toestand uitdrukken, als: *De priesterschap heeft hem tot het priesterschap verheven.*

2. De namen op DOM zijn *onzijdig*; doch als zij een toestand beteekenen, zooals *rijkdom*, *adeldom*, *wasdom*, *ouderdom*, dan zijn zij *mannelijk*, gelijk ook *eigendom* in den zin van *regt van bezit*.
3. *Onzijdig* zijn alle verkleinwoorden met den uitgang KE, PJE, TJE, of JE.
4. De namen op TE zijn of *vrouwelijk*, of *onzijdig*.
5. *Agaat*, *robijn*, *topaas*, enz. zijn, als namen van edele steenen, *mannelijk*; als stofnamen, *onzijdig*.

Sommige zelfstandige naamwoorden zijn *gemeenslachtig*, dat is *mannelijk* of *vrouwelijk*, al naardat zij een mannelijken of vrouwelijken persoon beteekenen; als *vreemdeeling*, *lieveling*, *getuige*, *genoot*, alle zamengestelden, wier laatste lid *genoot* of *noot* is, enz.

Mannelijk zijn de vrouwelijke woorden *ondeugd*, *langtong*, *schildwacht*, *voorspraak*, enz., wanneer zij ter benoeming van mannelijke personen gebezigd worden.

AANM. *Waarom men in het Hoogduitsch de lidwoorden geslachtswoorden noemt?*

Het onderscheid, of men met een zelfstandig naamwoord een *enkel*, dan wel *meer dan een enkel* voorwerp voorstelt, wordt door verschillende vormen, het *enkelvoud* en het *meervoud*, uitgedrukt ⁽⁶⁾. Men begrijpt deze vormen onder den naam van het grammatische *getal*.

Het *meervoud* der zelfstandige naamwoorden eindigt doorgaans op N; van weinigen eindigt het uitsluitend op S; eenigen hebben zoowel N als S; sommigen EREN of ERS.

(6) ROORDA, bl. 66.

Van sommige zelfstandige naamwoorden komt slechts het *enkelvoud*, van andere slechts het *meervoud* voor.

De vormen der zelfstandige naamwoorden, welke strekken tot uitdrukking van de betrekking, welke zij in een zin vervullen, noemt men *naamvallen*. Beide getallen worden gezegd vier naamvallen te hebben. Het geregeld opnoemen daarvan noemt men *verbuigen*. Voor de tegenwoordige taal volge men daarbij deze regels:

1. In het *enkelvoud* is er geen verschil tusschen den *eersten*, *derden* en *vierden* naamval; in het *meervoud* zijn *alle* naamvallen aan elkander gelijk.
2. De namen van mannelijke personen, die op *e* uitgaan, of vroeger daarop uitgingen, zooals: *mensch*, *vorst*, *graaf*, *heer*, *knaap*, hebben den *tweeden* naamval van het *enkelvoud* op *n*. Anders eindigt de *tweede* naamval van het *enkelvoud* der mannelijke woorden op *s*; evenzoo die der onzijdige, uitgenomen *hart*, dat *harten* heeft. *Huis* heeft *huizen*, *kruis* heeft *kruises*.

Van de vrouwelijke woorden hebben de namen van personen in den *tweeden* naamval van het *enkelvoud* *s*, als zij als *attribuut* voor het hoofdwoord geplaatst worden, als: *Moeders boek ligt hier*; *Mijn zusters kind woont daar*; *Hier is Louises breiwerk*; *Daar staat Mina's stoel*.

3. Van de eigennamen op *s*, *x* en *z* zijn de namen van landen en plaatsen onverbuigbaar; bij de overige eigennamen smelt in den *tweeden* naamval de *s* met de *s*, *x* of *z* zamen, als: *Paulus' boek zwerft overal*; *Marnix' lied voldoet algemeen*.
-

Het *bepalend* lidwoord wordt in de tegenwoordige schrijftaal dus verboden:

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>De,</i>	<i>De,</i>	<i>Het,</i>
2. <i>Des,</i>	<i>Der,</i>	<i>Des,</i>
3. <i>Den,</i>	<i>De (der),</i>	<i>Het,</i>
4. <i>Den.</i>	<i>De.</i>	<i>Het.</i>

Mêervoud.

1. <i>De,</i>	<i>De,</i>	<i>De,</i>
2. <i>Der,</i>	<i>Der,</i>	<i>Der,</i>
3. <i>Den,</i>	<i>De (der),</i>	<i>Den,</i>
4. <i>De.</i>	<i>De.</i>	<i>De.</i>

Het *onbepaalde* lidwoord wordt spraakkunstig dus verbogen :

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Een,</i>	<i>Eene,</i>	<i>Een,</i>
2. <i>Eens,</i>	<i>Eener,</i>	<i>Eens,</i>
3. <i>Eenen,</i>	<i>Eener,</i>	<i>Eenen,</i>
4. <i>Eenen.</i>	<i>Eene.</i>	<i>Een.</i>

Daar de lidwoorden geen toon hebben, en elk twee-lettergeregigd woord noodwendig ophoudt *toonloos* te zijn, wordt, ook in de schrijftaal, op het *onbepaalde* lidwoord, de *apokope* of *afkorting*, zooveel mogelijk, toegepast.

Titels voor *eigennamen* vormen daarmede een *zamen-gestelde* benaming, en blijven dus onverbogen, als: *Hier hangt Vader Willems beeld; Graaf Floris' dood was onverdiend; Vrouw Geertruids zoon regeerde rustig.* Is echter de titel met een lidwoord zamengesteld, dan wordt het

lidwoord met den titel verbogen, en het eigen naamwoord onverbogen gelaten:

De voornamen vormen met de geslachtsnamen zamen-gestelde benamingen, waarvan slechts de geslachtsnaam verbogen wordt, als: *Jacob van Heemskerk's uiteinde was roemrijk.*

In de tegenwoordige taal staat een zelfstandig naamwoord:

1. in den *eersten* naamval, wanneer daarmee het *onderwerp van het gezegde* benoemd wordt;
2. in den *tweeden* naamval, tot uitdrukking van een *genitief attribuut van hoedanigheid* ⁽¹⁾;
3. in den *derden* naamval, wanneer het, in een *complement*, een *subjectief object* benoemt ⁽²⁾;
4. in den *vierden* naamval, wanneer het, in een *complement*, een *zakelijk object* benoemt; en dus ook, zoo dikwijls het, als *objectief complement*, een *bepaalden tijd wanneer*, een *lengte of duur van tijd*, een *hoegrootheid van prijs*, maat of gewigt benoemt, of ook met een *objectief (tijdens)* deelwoord een *gesteldheid* beteekent ⁽³⁾.

Nog staat een zelfstandig naamwoord in den *vierden* naamval, wanneer het, als bepaling van een voorzetsel, daarmee een *attribuut* of een *complement* uitmaakt.

AANM. *Oefening in de zinsontleiding tot verklaring.*

In een en denzelfden zin komt een volgend zelfstandig naamwoord met een voorgaand in *naamval* overeen:

1. als *appositief* (bijgesteld) *attribuut* van hoedanigheid of *appositie* (bijstelling), zoowel wanneer die slechtweg het hoofdwoord voorafgaat of volgt, als wan-

⁽¹⁾ ROORDA, bl. 143 en 144. ⁽²⁾ ROORDA, bl. 172 — 176.

⁽³⁾ ROORDA, bl. 168 — 172, 185 — 188.

- neer zij, als meer zelfstandig deel van den zin, *prédicatief* (toeschrijvend) wordt gebezigd ⁽¹⁰⁾;
2. als *complement van objective gesteldheid* of aanvulling tot aanwijzing der gesteldheid van het *subjectief* of van het *zakelijk object* ⁽¹¹⁾;
 3. als *prédicatief complement* of aanvulling in het gezegde, strekkende om hetgeen men van het onderwerp zeggen wil, volledig uit te drukken ⁽¹²⁾;
 4. als *zamengevat lid* van een *zamengevatten* (complexen) zin, om het even of de betrekking der zamengevatte leden wordt uitgedrukt, of dat die leden eenvoudig nevens elkander gesteld worden ⁽¹³⁾.

Ook de zelfstandige naamwoorden, welke het vóorwerp of de voorwerpen beteekenen, waaruit een hoeveelheid bestaat, komen met het zelfstandig naamwoord, dat de hoeveelheid benoemt ⁽¹⁴⁾, in naamval overeen, als: *Hij bood mij een vollen beker rooden wijn aan.*

Een zelfstandig naamwoord staat in den *grondvorm*:

1. wanneer het, met of zonder tusschenwerpsel, en met of zonder *attribuut*, in een *aan- toe- of uitroep*, een zin op zich zelf uitmaakt ⁽¹⁵⁾;
2. wanneer het met *ALS* een *bijwoordelijk attribuut van hoedanigheid* vormt, als: *Laatst ontmoette ik een kerel als die boom; 's Mans verdiensten, als Burgemeester, zijn algemeen bekend.*

AANM. *Oefening in de zinsontleding tot verklaring.*

§ 2. *De bijvoeglijke naamwoorden van hoedanigheid.*

De *bijvoeglijke naamwoorden van hoedanigheid*, doorgaans slechtweg *bijvoeglijke naamwoorden* geheeten, betee-

⁽¹⁰⁾ ROORDA, bl. 139 — 142. ⁽¹¹⁾ ROORDA, bl. 181. ⁽¹²⁾ ROORDA, bl. 154 en 155. ⁽¹³⁾ ROORDA, bl. 208 — 210. ⁽¹⁴⁾ ROORDA, bl. 145. ⁽¹⁵⁾ ROORDA, bl. 38 en 39.

kenen, *hoedanig* een voorwerp, persoon of zaak, is in *onderscheiding van andere voorwerpen*.

Van den grondvorm der bijvoeglijke naamwoorden, die een hoedanigheid beteekenen, welke vatbaar is voor *trap* of *graad*, worden twee andere vormen afgeleid, *trappen van vergelijking* genoemd, en in den *vergrootenden* en den *overtreffenden* trap onderscheiden.

De *vergrootende* trap wordt gevormd door ER aan den grondvorm toe te voegen, somtijds met verdubbeling van den slotmedeklinker, als *gladder, lossier, feller*. Gaat de grondvorm op R uit, dan eindigt de *vergrootende trap* op DER.

Grof heeft *grover*, *doof* heeft *doover*, *wijs* heeft *wijzer*, enz.

De *overtreffende* trap wordt gevormd door ST aan den grondvorm toe te voegen.

Goed ontleent de trappen van vergelijking van *bet*; *kwaad*, wanneer het geen zedelijke hoedanigheid beteekent, van *erg*.

De *overmatige* trap wordt door TE met den grondvorm uitgedrukt.

AANM. *Tot welke klasse van woorden TE behoort, wanneer het tot uitdrukking van den overmatigen trap gebezigd wordt? — Welk verschil er is tusschen vergelijkingen van gelijkheid van trap of graad, en vergelijkingen van verschil van trap of graad, in de wijze van uitdrukking? — Complementen van trap, en bepaling van den naamval der daarin voorkomende zelfstandige naamwoorden.*

Bij het *verbuigen* der benamingen, uit een lidwoord, bijvoeglijk naamwoord en zelfstandig naamwoord zamengesteld, volgt men deze regels:

1. Bij *mannelijke* zelfstandige naamwoorden nemen de *bijvoeglijke* in den *tweeden*, *derden* en *vierden* naam-

val van het *enkelvoud*, en in den *derden* naamval van het *meervoud* EN aan; in de overige naamvallen E, uitgezonderd als zij achter den *onverbogen* of *afgekorten* vorm van het *onbepaalde* lidwoord beteekenen, *hoedanig* een persoon is in de door het *zelfstandig* naamwoord benoemde *betrekking*, waardoor er verschil van beteekenis bestaat tusschen een *groot man* en een *grootte* of *grooten man*; een *sterk looper* en een *sterke* of een *sterken looper*; een *goed vriend* en een *goede* of *goeden vriend*.

2. bij *vrouwelijke* zelfstandige naamwoorden nemen de *bijvoeglijke* in alle naamvallen van beide getallen E aan.
3. bij *onzijdige* zelfstandige naamwoorden nemen de *bijvoeglijke* in den *tweeden* naamval van het *enkelvoud* en in den *derden* van het *meervoud* EN aan, in de overige naamvallen E. Achter den *onverbogen* of *afgekorten* vorm van het *onbepaalde* lidwoord komen zij echter steeds in den *grondvorm* voor.

De *bijvoeglijke* naamwoorden, die in een zin als *benamingen van voorwerpen* gebezigd worden, verbuigt men als de *zelfstandige* met den *tweeden* naamval van het *enkelvoud* op N.

AANM. *Geëpokopeerde of afgekorte vormen.*

De *bijvoeglijke* naamwoorden als *attributen*, onmiddellijk vóór *zelfstandige* geplaatst, schikken zich naar die *zelfstandige* in *geslacht*, *getal* en *naamval*. Deze regel geldt ook voor het geval, waarin het *zelfstandig* naamwoord niet is uitgedrukt, maar slechts aangeduid, als: *Al de huizen, zoowel de groote, als de kleine, hebben schade geleden; Alle menschen, rijke en arme, zijn onze natuurgenoeten; Al de leerlingen zijn beloond, de oudste met boeken, de jongste met prenten; Ik heb andere handschoenen gevraagd,*

maar de koopman had geen grootere; Te kleine schoenen knellen, te groote staan leelijk.

In alle andere gevallen komen de bijvoeglijke naamwoorden in den grondvorm voor, als: Zoo schoon een gelegenheid wordt iemand zelden aangeboden; Ik vind die menschen onverdragelijk ⁽¹⁶⁾; Zij zijn hier hun leven niet zeker ⁽¹⁷⁾; Hij had een zoon, twaalf jaar oud ⁽¹⁸⁾; Die pakjes zijn wel tien pond zwaarder; Die stokken zijn wel drie duim te lang.

AANM. Ontleding der als voorbeelden gebezigde zinnen, met opgaaf van het geslacht, het getal en den naamval der daarin voorkomende zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden.

§ 3. De bijvoeglijke naamwoorden van hoeveelheid.

Tot de bijvoeglijke naamwoorden van hoeveelheid behooren, behalve *geen*, waardoor het gemis van hoeveelheid; *al*, waardoor het geheele aantal of de geheele hoeveelheid, en *beide*, waardoor een aantal van twee beteekend wordt:

1. de benamingen van een bepaald aantal of de tekwoorden, als: *een, twee, drie, enz.*
2. de benamingen van een onbepaald aantal of onbepaalde hoeveelheid, als: *veel, weinig, eenig, menig.*
3. de benamingen van de geheele of gedeeltelijke grootte, als: *heel, half, anderhalf.*

Zij dienen:

1. om met een zelfstandig naamwoord, dat als benaming van een maat gebruikt wordt, als: *voet, el, pond, dag, week, maand, jaar*, een zamengestelde benaming van hoeveelheid te vormen ⁽¹⁹⁾;
2. om, even als deze zamengestelde benamingen, de hoe-

⁽¹⁶⁾ ROORDA, bl. 180—183. ⁽¹⁷⁾ ROORDA, bl. 154 en 155.
⁽¹⁸⁾ ROORDA, bl. 138 en 139. ⁽¹⁹⁾ ROORDA, bl. 67.

veelheid of *hoegrootheid* der voorwerpen, waarvan men spreekt, te benoemen ⁽²⁰⁾.

Veel en *weinig*, die een hoeveelheid beteekenen, welke vatbaar is voor *trap* of *graad*, hebben een *vergrootenden* trap; *veel* heeft in dien trap *meer*, *weinig* heeft *minder*.

De bijvoeglijke naamwoorden van hoeveelheid, als *attributen van hoeveelheid*, voor zelfstandige naamwoorden geplaatst, komen steeds in den grondvorm voor. *Eenig*, *enkel* en *ettelijk* worden echter ook in de verbogene vormen als *benamingen van een onbepaalde hoeveelheid* gebezigd ⁽²¹⁾.

De enkelvoudige benamingen van hoeveelheid, als *benamingen van onderscheidend kenmerk* gebezigd, zijn *bijvoeglijke naamwoorden*, en worden verbogen en gebruikt naar de regels, daarvoor opgegeven; wanneer zij, in een zin, als *benamingen van voorwerpen*, gebezigd worden, dan worden zij als *zelfstandige naamwoorden* verbogen.

De verbuiging van *een* is dezelfde als die van het *onbepaalde* lidwoord, dat trouwens niets anders is, dan het toonlooze telwoord. De *benamingen van een onbepaald aantal* of van een *onbepaalde hoeveelheid* hebben, met uitzondering van *weinig*, in den *tweeden* naamval van het *meervoud*, ER. Dit geldt mede van *al* en *beide*.

Veel heeft, als bijvoeglijk naamwoord, tot trappen van vergelijking, *meerder* en *meest*; *weinig* heeft *minder* en *minst*.

Bij de telwoorden blijft het zelfstandig naamwoord dikwijls in het *enkelvoud*, waardoor er verschil van beteekenis bestaat tusschen *vijf gulden* en *vijf guldens*, *tien man* en *tien mannen*, *twee jaar* en *twee jaren*, *vijf voet* en *vijf voeten*, enz.

⁽²⁰⁾ ROORDA, bl. 144 en 145. ⁽²¹⁾ ROORDA, bl. 69 en 70.

Ontleding der zinnen: Hij gunt mij gaen teug water; Een mud aardappelen kost een rijksdaalder; Drie vierde pond boter koopt men voor acht stuivers; Hoeveel kost een half anker wijn? met opgaaf van den naamval der daarin voorkomende naamwoorden.

HOOFDSTUK III.

DE ZEGWOORDEN.

De *zegwoorden* dienen om van een voorwerp, persoon of zaak, te zeggen, wat er aan *plaats heeft, gebeurt, voorvalt* of *geschiedt*. Men onderscheidt ze in *werkwoorden* en *deelwoorden*. Als *werkwoorden* zeggen zij iets van een voorwerp in een *gezegde*; als *deelwoorden* zeggen zij iets van een voorwerp in een *attribuut* of *complement*. De *werkwoorden* zijn de *zegwoorden bij uitnemendheid*, waarom zij dan ook bij uitsluiting *zegwoorden* kunnen genoemd worden.

§ 1. De *werkwoorden*.

Naar het *onderwerp* worden de *werk- of zegwoorden* onderscheiden in *persoonlijke* en *onpersoonlijke*. De *persoonlijke* hebben een *bepaald* onderwerp, om het even of dit uitgedrukt, of door de wijze van spreken aangeduid is. De *onpersoonlijke* hebben een *geheel onbepaald* of *onbestemd* onderwerp, ook wel in het geheel geen onderwerp, als: *In het park wordt al gewandeld*. Wordt een *zegwoord persoonlijk* gebezigd, dan wordt er aan een *persoon* of *zaak* iets *toegeschreven*; komt het *onpersoonlijk* voor, dan wil men maar alleen zeggen, dat iets *plaats heeft* of *geschiedt*.

Naar den vorm verdeelt men de zegwoorden in *subjective* (bedrijvende) en *objective* (lijdende) ⁽²²⁾.

De *objective* zegwoorden zijn zamengesteld uit het *objective* deelwoord en *worden*; dat, zoo gebezigd, tot de woorden behoort, waardoor een *bijzondere wijs van spreken*, — de *objective*, waarbij men het *onderwerp* als *zakelijk object* voorstelt, — wordt beteekend ⁽²³⁾.

AANM. Wat noemt men de *subjective*, wat de *subjectief-objective wijze van spreken* ⁽²⁴⁾?

Het geregeld opnoemen der vormen, welke een zegwoord bezit tot uitdrukking van den zin der gedachten, noemt men een zegwoord *vervoegen*.

Naar de vervoeging worden de *subjective* zegwoorden onderscheiden in *regelmatige* en *onregelmatige*. De *regelmatige* volgen de gewone regels der vervoeging; de *onregelmatige* wijken van die regels in mindere of meerdere mate af.

De *regelmatige* zegwoorden worden onderscheiden in *ongelijkvloeiende* en *gelijkvloeiende*. Een regelmatig zegwoord is *ongelijkvloeiend*, wanneer het in den *onvolmaakt verleden tijd*, of in het *objective* deelwoord, of in deze *beiden*, een anderen *klinker* heeft, dan in den *stamvorm*, dat is in het *enkelvoud* van den *eersten* persoon van den *tegenwoordigen* tijd der *aantoonende wijs*, voorkomt. Behoudt een *regelmatig* zegwoord in alle vormen en in het *objective* deelwoord den *klinker* van den *stamvorm*, dan is het *gelijkvloeiend*.

De wijze van vervoeging der *ongelijkvloeiende* en *gelijkvloeiende* zegwoorden van den *subjectiven* vorm, alsmede die der zegwoorden van den *objectiven* vorm, blijkt uit de volgende voorbeelden.

⁽²²⁾ ROORDA, bl. 78—83. ⁽²³⁾ ROORDA, bl. 21—25
⁽²⁴⁾ ROORDA, bl. 25—27.

AANTOONENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Ik	<i>prijst,</i>	<i>hoor,</i>	<i>word</i>	} <i>geprezen, ge- hoord.</i>
Gij	<i>prijst,</i>	<i>hoort,</i>	<i>wordt</i>	
Hij	<i>prijst,</i>	<i>hoort,</i>	<i>wordt</i>	
Wij	<i>prijzen,</i>	<i>hooren,</i>	<i>worden</i>	
Gij	<i>prijst,</i>	<i>hoort,</i>	<i>wordt</i>	
Zij	<i>prijzen.</i>	<i>hooren.</i>	<i>worden.</i>	

Onvolmaakt verledene tijd.

Ik	<i>prees,</i>	<i>hoorde,</i>	<i>werd</i>	} <i>geprezen, ge- hoord.</i>
Gij	<i>preest,</i>	<i>hoordet,</i>	<i>werdt</i>	
Hij	<i>prees,</i>	<i>hoorde,</i>	<i>werd</i>	
Wij	<i>prezen,</i>	<i>hoorden,</i>	<i>werden</i>	
Gij	<i>preest,</i>	<i>hoordet,</i>	<i>werdt</i>	
Zij	<i>prezen.</i>	<i>hoorden.</i>	<i>werden.</i>	

Volmaakt verledene tijd.

Ik	<i>heb</i>	} <i>geprezen.</i>	<i>heb</i>	} <i>gehoord.</i>	} <i>geprezen (gewor- den of geweest), gehoord (gewor- den of geweest).</i>
Gij	<i>hebt</i>		<i>hebt</i>		
Hij	<i>heeft</i>		<i>heeft</i>		
Wij	<i>hebben</i>		<i>hebben</i>		
Gij	<i>hebt</i>		<i>hebt</i>		
Zij	<i>hebben</i>		<i>hebben</i>		

Meer dan volmaakt verledene tijd.

Ik	<i>had</i>	} <i>geprezen.</i>	<i>had</i>	} <i>gehoord.</i>	} <i>geprezen (gewor- den of geweest), gehoord (gewor- den of geweest).</i>
Gij	<i>hadt</i>		<i>hadt</i>		
Hij	<i>had</i>		<i>had</i>		
Wij	<i>hadden</i>		<i>hadden</i>		
Gij	<i>hadt</i>		<i>hadt</i>		
Zij	<i>hadden</i>		<i>hadden</i>		

Eerste toekomstige tijd.

Ik	zal	} prijzen.	zal	} hooren.	zal	} geprezen wor-	
Gij	zult		zult		zult		den, gehoord
Hij	zal		zal		zal		worden.
Wij	zullen		zullen		zullen		
Gij	zult		zult		zult		
Zij	zullen		zullen		zullen		

Tweede toekomstige tijd.

Ik	zal	} geprezen hebben.	zal	} gehoord hebben.	zal	} geprezen (gewor-	
Gij	zult		zult		zult		den of geweest)
Hij	zal		zal		zal		zijn, gehoord
Wij	zullen		zullen		zullen		(geworden of ge-
Gij	zult		zult		zult		weest) zijn.
Zij	zullen		zullen		zullen		

AANVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Ik	prijze,	hoore,	worde	} geprezen, ge-	
Gij	prijzet,	hooret,	wordet		} hoord.
Hij	prijze,	hoore,	worde		
Wij	prijzen,	hooren,	worden		
Gij	prijzet,	hooret,	wordet		
Zij	prijzen.	hooren.	worden		

Onvolmaakt verledene tijd.

Ik	preze,	hoorde,	werde	} geprezen, ge-	
Gij	prezet,	hoordet,	werdet		} hoord.
Hij	preze,	hoorde,	werde		
Wij	prezen,	hoorden,	werden		
Gij	prezet,	hoordet,	werdet		
Zij	prezen.	hoorden.	werden		

Volmaakt verledene tijd.

Ik	hebbe	} geprezen.	hebbe	} gehoord.	zij	} geprezen (gewor- den of geweest), gehoord (gewor- den of geweest).
Gij	hebbet		hebbet		zijt	
Hij	hebbe		hebbe		zij	
Wij	hebben		hebben		zijn	
Gij	hebbet		hebbet		zijt	
Zij	hebben	hebben	zijn			

Meer dan volmaakt verledene tijd.

Ik	hadde	} geprezen.	hadde	} gehoord.	ware	} geprezen (gewor- den of geweest), gehoord (gewor- den of geweest).
Gij	haddet		haddet		waret	
Hij	hadde		hadde		ware	
Wij	hadden		hadden		waren	
Gij	haddet		haddet		waret	
Zij	hadden	hadden	waren			

Eerste toekomstige tijd.

Ik	zou	} prijzen.	zou	} hooren.	zou	} geprezen worden, gehoord worden.
Gij	zoudt		zoudt		zoudt	
Hij	zou		zou		zou	
Wij	zouden		zouden		zouden	
Gij	zoudt		zoudt		zoudt	
Zij	zouden	zouden	zouden			

Tweede toekomstige tijd.

Ik	zou	} geprezen hebben.	zou	} gehoord hebben.	zou	} geprezen (gewor- den of geweest) zijn, gehoord (geworden of ge- weest) zijn.
Gij	zoudt		zoudt		zoudt	
Hij	zou		zou		zou	
Wij	zouden		zouden		zouden	
Gij	zoudt		zoudt		zoudt	
Zij	zouden	zouden	zouden			

GEBIEDENDE WIJS.

<i>Prijz,</i> <i>Prijst.</i>	<i>Hoor,</i> <i>Hoort.</i>	<i>Word</i> <i>Wordt</i>	} <i>geprezen,</i> <i>gehoord.</i>
---------------------------------	-------------------------------	-----------------------------	---------------------------------------

De *wijzen* der zegwoorden zijn *voorstellingswijzen* van den zin der gedachten. Hetzelfde zijn ook de zoogenaamde *tijden*.

Door den *tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs* wordt uitgedrukt, wat op het oogenblik, dat men spreekt, als **WERKELIJK tegenwoordig** voor den geest gesteld wordt.

Door den *volmaakt verleden tijd der aantoonende wijs* wordt uitgedrukt, wat op het oogenblik, dat men spreekt, als **WERKELIJK voltooid, volbragt, afgedaan**, en dus ook als *verleden* of *reeds voorbij* voor den geest gesteld wordt.

Door den *eersten toekomenden tijd der aantoonende wijs* wordt uitgedrukt, wat op het oogenblik, dat men spreekt, als **WERKELIJK toekomstig** voor den geest gesteld wordt (25).

Door den *onvolmaakt verleden tijd der aantoonende wijs* wordt altijd iets uitgedrukt, wat in een verleden tijd, — dien men op het oogenblik, dat men het zegt, als *niet werkelijk tegenwoordig*, maar *in de gedachten* heeft, — of in een geval, dat men zich *denkt*, als *plaats hebbend* of *gebeurend*, voor den geest gesteld wordt, als: *In 1648 werd de vrede te Munster gesloten; Laatst zat ik voor mijn deur met mijn hond te spelen; Zoo ik nu u was, dan deed ik het dadelijk; De lucht is zoo helder, dat het van nacht wel eens kon vriezen* (26).

Wat men in zulk een tijd of geval als *voltooid, volbragt, afgedaan, reeds verleden* of *voorbij*, voor den geest stelt, wordt door den *meer dan volmaakt verleden tijd der aantoonende wijs* uitgedrukt, als: *Bij het sluiten van den Munsterschen vrede was Frederik Hendrik reeds gestorven; Verleden jaar, had ik het plan gemaakt om u te bezoeken; Indien ik het u beloofd had, had ik het zeker gedaan; Bij gunstiger weêr hadt gij toen den weg zeker spoediger afgelegd.*

(25) ROORDA, bl. 20. (26) ROORDA, bl. 18 en 19.

Wat men in zulk een tijd of geval als *toekomstig* voor den geest stelt, wordt uitgedrukt door den *eersten toekomstigen tijd der aanvoegende wijs*, als: *Bij de onderneming van Oranje, in 1568; zouden kleine legerbenden, in het Noorden, Oosten en Zuiden, een inval dreigen, om Alva te noodzaken, of zijn magt te verdeelen, of eenig punt onbezet te laten, waar Oranje met zijn leger zou inbreken; Indien de wind draait, zou ik voor vorst vreezen; In uw geval zou ik die betrekking stellig aannemen.*

En wil men dat *toekomstige* tevens als *reeds voorbij* voorstellen, dan bedient men zich van den *tweeden toekomstigen tijd der aanvoegende wijs*, als: *Onder andere omstandigheden, als de toenmalige, zou Karel V de regering niet nedergelegd hebben; Indien gij dat vroeger gezegd hadt, zou ik met die taak niet belast geweest zijn; Op dat punt zou ik mij zoo onverzettelijk niet getoond hebben.*

Door den *onvolmaakt verleden tijd* wordt ook uitgedrukt, wat men zich wel als *tegenwoordig*, doch *niet juist* als *werkelijk*, maar als *denkelijk* of *te denken*, voor den geest stelt, als: *Dat wildet gij nu wel zoo = Dat wilt gij denkelijk, of naar ik denken kan, nu wel zoo.* Evenzoo door den *eersten toekomstigen tijd der aanvoegende wijs*, als: *Dat zoudt gij nu wel willen, = Het is te denken, of Ik moet denken, dat gij dat nu wel wilt* (27).

Door den *onvolmaakt verleden tijd der aantoonende wijs* wordt ook een *wensch* uitgedrukt, waarvan de vervulling als *niet waarschijnlijk*, maar alleen als *mogelijk* voorgesteld wordt; als: *Hielp het maar wat!* — en door den *meer dan volmaakt verleden tijd* van die zelfde wijs een *wensch*, waarvan de vervulling zelfs als *werkelijk niet meer mogelijk*, maar alleen als *denkbaar*, voorgesteld wordt, als: *Had ik het maar geweten!* (28).

(27) ROORDA, bl. 17 en 18. (28) ROORDA, bl. 16.

Daar *zullen* eigenlijk moeten beteekent, wordt in de *toekomende tijden der aantoonende wijs* niet maar alleen, en ook niet eigenlijk en oorspronkelijk, het in den *tijd toekomstige* uitgedrukt. *Gij zult het al weten*, of *gehoord hebben*, beteekent toch eigenlijk: *Het kan niet anders, of ik moet mij voorstellen, dat gij het al weet, of gehoord hebt*. Evenzoo, als men van de toekomst spreekt, als: *Gij zult het morgen weten of hooren*, = *Gij moet u voorstellen, dat gij het morgen weet of hoort*. Vandaar wordt *zullen* in stellige geboden of verboden gebezigd, als: *Zes dagen zult gij arbeiden, en al uw werk doen! Gij zult niet doodslaan!*

AANM. *Leesoefening tot verklaring van het gebruik en de beteekenis der tot hiertoe verklaarde vormen der zegwoorden, met opmerking, dat alle tijden, die door den onvolmaakt verleden tijd van zijn, hebben en zullen* ⁽²⁹⁾, gevormd worden, in zinen beteekenis met den onvolmaakt verleden tijd der aantoonende wijs overeenkomen.

Door de *gebiedende wijs* wordt niet slechts een *gebod* of *verbod*, maar ook een *bevel*, een *wensch*, een *inwilliging* of *bewilliging* uitgesproken, als: *Zwijg! Geef mij dat boek eens! Eet smakelijk! Ga uw gang maar!*

Wordt een *wensch* met eenige gemoedsbeweging *uitgeroepen*, dan is zij vervat in de *aanvoegende wijs*, en wel:

1. in den *tegenwoordigen tijd*, zoo men haar vervulling als *waarschijnlijk* voorstelt, als: *Leve de Koning!*
2. in den *onvolmaakt verleden tijd*, wanneer men haar vervulling niet juist als *waarschijnlijk*, maar alleen als *denkbaar*, voorstelt, als: *Gave men toch wat meer acht op het bewaren der gezondheid!*

⁽²⁹⁾ De *aanvoegende wijs* van *ZULLEN* is eigenlijk de *onvolmaakt verleden tijd der aantoonende wijs*.

3. in den *meer dan volmaakt verleden tijd*, wanneer men haar vervulling zelfs *werkelijk niet meer mogelijk*, maar alleen als *denkbaar*, voorstelt, als: *Ware hij maar niet gestorven!*

Ook een *bevel* en een *inwilliging* of *bewilliging* wordt door den *tegenwoordigen tijd der aanwoegende wijs* beteekend als: *Men versta mij wel! Het zij, hoe het zij* ⁽³⁰⁾.

AANM. *Gebruik van laten tot uitdrukking der bevelende, voornemende of voorstellende, en inwilligende of bewilligende wijs van spreken* ⁽³¹⁾.

De vormen der zegwoorden, waardoor beteekend wordt, of het *onderwerp* van het gezegde de persoon, die het zegt, zelf is, of de persoon, tot wien het gezegd wordt, of eindelijk een derde persoon of zaak, waarvan men het zegt, noemt men in het algemeen, ofschoon het onderwerp dikwijls een *zaak* is, de *personen* der tijden.

Het gezegde of het hoofdwoord daarvan schikt zich in *persoon* en *getal* naar het *onderwerp*, om het even of dit uitgedrukt, dan wel slechts aangeduid is. Bij *zamengevatte* (complexe) onderwerpen vindt men het gezegde of het hoofdwoord daarvan doorgaans in het *meervoud*, als: *Pen en inkt zijn ligt overal te vinden*. Verschillen de onderwerpen in *persoon*, dan schikt zich het gezegde of het hoofdwoord daarvan naar den hoogsten, als: *Gij en mijn broeder zijt beiden te prijzen*. Wordt een zelfstandig naamwoord door een benaming van hoeveelheid, als *attribuut*, bepaald, dan kan het gezegde of het hoofdwoord daarvan zich even goed schikken naar het *attribuut*, als naar het *hoofdwoord*, dat er door bepaald wordt, al naardat men meer bijzonder van het *attribuut* of van

⁽³⁰⁾ ROORDA, bl. 29—33. ⁽³¹⁾ ROORDA, bl. 30, 32 en 33.

het *hoofdwoord* iets wil zeggen, als: *Een menigte menschen was teleurgesteld; Een menigte menschen waren teleurgesteld* ⁽³²⁾.

De bijzondere vorm, waarin de zegwoorden als *naamwoorden* gebezigd worden, noemt men de *onbepaalde wijs*. Er zijn daarin *twee* voorstellingswijzen of tijden, een *tegenwoordige* en een *verledene*. Van de hierboven verwoegde zegwoorden luiden die aldus:

Tegenwoordige tijd.

<i>Prijzen.</i>	<i>Hooren.</i>	<i>Geprezen, gehoord worden.</i>
-----------------	----------------	----------------------------------

Verledene tijd.

<i>Geprezen hebben.</i>	<i>Gehoord hebben.</i>	<i>Geprezen, gehoord (geworden of geweest) zijn.</i>
-------------------------	------------------------	--

AANM. *Ontleding der zinnen*: Liegen is schandelijk; Dat kind kan men het nooit naar den zin maken; Die jongen moet rekenen leeren ⁽³³⁾; Mijn spelen is leeren ⁽³⁴⁾; Ik zie daar een molen malen ⁽³⁵⁾; enz., tot *aanwijzing van de verschillende betrekkingen, die een zegwoord in de onbepaalde wijs in een zin kan vervullen*. — *Vershil van beteekenis tusschen*: Ik hoor hem zingen, en ik hoor zijn gezang; Ik wil gehoorzaamheid, ik wil gehoorzamen, en ik wil gehoorzaamd worden ⁽³⁶⁾.

De *onbepaalde wijs* met **TE**, die men gevoeglijk *gerundium* kan noemen, heeft drie voorstellingswijzen of

⁽³²⁾ ROORDA, bl. 145. ⁽³³⁾ ROORDA, bl. 179 en 180. ⁽³⁴⁾ ROORDA, bl. 154 en 155. ⁽³⁵⁾ ROORDA, bl. 181. ⁽³⁶⁾ ROORDA, bl. 88 en 89.

tijden, een *tegenwoordigen*, een *verleden* en een *toekomenden* tijd, welke van de hierboven vervoegde zegwoorden dus luiden:

Tegenwoordige tijd.

<i>Te prijzen.</i>	<i>Te hooren.</i>	<i>Geprezen, gehoord te worden.</i>
--------------------	-------------------	-------------------------------------

Verledene tijd.

<i>Geprezen te hebben.</i>	<i>Gehoord te hebben.</i>	<i>Geprezen, gehoord (geworden of geweest) te zijn.</i>
----------------------------	---------------------------	---

Toekomende tijd.

Te zullen prijzen. Te zullen hooren. Te zullen geprezen of gehoord worden.

Ook het *gerundium* komt als naamwoord voor (³⁷).

AANM. *Ontleding der zinnen*: Des morgens lang te slapen, te geeuwen en te gapen, staat leelijk voor een kind; Hij besloot te vertrekken; Die jongen moet beginnen rekenen te leeren (³⁸); Hij weet niets te schrijven (³⁹); Hij zat te beven (⁴⁰); De te behalen prijs is de moeite waard; De keus, hier te doen, is niet moeilijk; Ik heb de eer mij te noemen uw dienstwilligen dienaar (⁴¹); enz., *tot aanwijzing van de verschillende betrekkingen, die een gerundium in een zin kan vervullen.*

Tot uitdrukking van eenige voorstellingswijzen of tij-

(³⁷) ROORDA, bl. 179. (³⁸) ROORDA, bl. 179 en 180. (³⁹) ROORDA, bl. 181. (⁴⁰) ROORDA, bl. 154 en 155. (⁴¹) ROORDA, bl. 137—140.

den der *subjective* zegwoorden bezigt men *zijn*, *hebben* en *zullen* met het *objective* deelwoord. Zoo gebezigd, strekken zij om met dat deelwoord een *zegwoord* te vormen, dat of als *gezegde*, of als *naamwoord* iets als *voorbij* of als *toekomstig* voorstelt; zij dienen dus in dit geval om een *bijzondere wijs van spreken* te beteekenen.

Sommige *subjective* zegwoorden, zooals: *barsten*, *druipen*, *ontwaken*, *sterven*, *verbleeken*, *zinken*, worden uitsluitend met **ZIJN** vervoegd; anderen, zooals: *beven*, *gopen*, *blaffen*, *kijven*, *razen*, *waken*, uitsluitend met **HEB-
BEN**; nog anderen, zooals: *gaan*, *loopen*, *springen*, *volgen*, *wandelen*, *zwerfen*, zoowel met **ZIJN**, als met **HEBBEN**.

Door **ZIJN** wordt beteekend, dat er iets *gebeurd* is, waartoe het onderwerp als *van zelf* of *uit zich zelf* gekomen is; door **HEBBEN**, dat hetgeen het onderwerp *deed* of voorgesteld wordt *gedaan te hebben*, *verrigt* is ⁽⁴²⁾.

AANM. *Verschil van beteekenis tusschen:* Hij is naar den Haag gewandeld, *en* Hij heeft naar den Haag gewandeld; Wij zijn van Delft naar den Haag gestoomd, *en* Wij hebben van Delft naar den Haag gestoomd; Ik was het vergeten, *en* Ik had het vergeten; Ik was hem tot zijn huis toe gevolgd, *en* Ik had hem tot zijn huis toe gevolgd.

§ 2. De deelwoorden.

Wanneer het zegwoord dient om in een *attribuut* of in een *complement* van een voorwerp, persoon of zaak, te zeggen, wat er aan plaats heeft, gebeurt, voorvalt of geschiedt, draagt het den naam van *deelwoord*, omdat het dan *deelt* in den aard van het *bijvoeglijk naamwoord*.

Naar den vorm onderscheidt men de deelwoorden in *subjective* (bedrijvende) en *objective* (lijdende).

(42) ROORDA, bl. 86—88.

De *subjective* deelwoorden worden gevormd van de *onbepaalde* wijs der zegwoorden, door er DE bij te voegen. Ze beteekenen een *toestand*, waarin een voorwerp, persoon of zaak, verkeert, als *subject* van hetgeen door het zegwoord beteekend wordt, als: *Slapende honden moet men niet wakker maken; Hij is hoorende doof; Hij liep lagchende heen.*

De *objective* deelwoorden der *ongelijkvloeiende* zegwoorden eindigen op EN, veelal met verandering van den klinker, die in den stamvorm van het zegwoord voorkomt; die der *gelijkvloeiende* zegwoorden eindigen op D of T, al naardat het zegwoord in den *eersten* persoon van den *onvolmaakt verleden* tijd der *aantoonende* wijs op DE of TE uitgaat. Veelal worden de *objective* deelwoorden gevormd met het *voorvoegsel* GE. Ze beteekenen een *gesteldheid*, waarin een voorwerp, persoon of zaak, verkeert als *object* van een *geheel onbepaald subject*, als: *Het nieuw gebouwde en goed bemande schip was naarwlijks uitgezeld, of het is door storm beloopt en gestrand. De naar den wal gezwommene manschappen hebben van de aangespoelde lading zoo veel mogelijk gered.*

Objective deelwoorden, onmiddellijk van een *naamwoord* gevormd, beteekenen *aangedaan met het voorwerp, dat door het naamwoord, waarvan zij gevormd zijn, benoemd wordt*, als: *Een geveugeld paard; Een gelaarsd en gespoord man.*

De beide deelwoorden worden dikwerf gebezigt om een *toestand* of *gesteldheid* als *hoedanigheid* te beteekenen. In dit geval zijn zij *bijvoeglijke naamwoorden*, en hebben, zoo ze een *hoedanigheid* uitdrukken, die vatbaar is voor *trap* of *graad*, ook de *trappen van vergelijking*.

De deelwoorden worden verbogen als de *bijvoeglijke naamwoorden*, en volgen bij het gebruik de regels, die daarvoor zijn opgegeven (⁴³).

(⁴³) ROORDA, bl. 83—86

AANM. *Leesoefening tot verklaring van het gebruik en de beteekenis der deelwoorden, ook in prédicative attributen van omstandigheid* ⁽⁴⁴⁾ *en in óbjective complementen van gesteldheid* ⁽⁴⁵⁾. — *Verschil en overeenkomst van beteekenis tusschen het óbjective deelwoord en het gerundium, kenbaar in: Te betalen geld, en Betaald geld; Hij heeft geld te ontvangen, en Hij heeft geld ontvangen; Hij zat gebonden, en Hij zat te binden; Het is afgedaan, en Het is af te doen, enz.* ⁽⁴⁶⁾. *Tot welke klasse van woorden TE behoort, wanneer het met een onbepaalde wijs een gerundium vormt; en AL, wanneer het met een subjeetief deelwoord een voortduring van den toestand, die door het deelwoord benoemd wordt, beteekent?*

HOOFDSTUK IV.

DE BIJWOORDEN.

De *bijwoorden* dienen om hetgeen door een *zegwoord*, *bijvoeglijk naamwoord* of andere *bijvoeglijke benaming van hoeveelheid* beteekend wordt, in een *complement*, te bepalen; ook om zulk een *complement* te bepalen wordt een *bijwoord* gebruikt, als: *Die donker groene jas staat u zeer goed.*

Een *bijwoord* wordt een *voorzetsel* genoemd, wanneer het door een *naamwoord* bepaald wordt; men noemt het een *voegwoord*, wanneer het een zin of een deel van een zin tot bepaling heeft ⁽⁴⁷⁾.

§ 1. *De bijwoorden, die noch als voorzetsels, noch als voegwoorden gebruikt worden.*

De bijwoorden, die noch als voorzetsels, noch als voeg-

⁽⁴⁴⁾ ROORDA, bl. 149—153. ⁽⁴⁵⁾ ROORDA, bl. 185—187.

⁽⁴⁶⁾ ROORDA, bl. 91—93. ⁽⁴⁷⁾ ROORDA, bl. 93—100 en 210.

woorden gebruikt worden, noemt men slechtweg *bijwoorden*. Men onderscheidt ze in *bijwoorden* van *hoedanigheid*, *hoeveelheid* en *omstandigheid*, al naardat zij een *complement van hoedanigheid*, *hoeveelheid* of *omstandigheid* vormen.

Zoo een *bijwoord* volstrekt niet van een *bijvoeglijk naamwoord* of *deelwoord* verschilt, en een *hoedanigheid* uitdrukt, die vatbaar is voor *trap* of *graad*, dan heeft het ook *trappen van vergelijking*, in *vorm* aan die der *bijvoeglijke naamwoorden* geheel gelijk.

Ook heeft men de volgende *trappen van vergelijking* van *bijwoorden*:

nader (naar),	naast,	van na;
beter,	best,	van wel;
liever,	liefst,	van gaarne.

In den *overmatigen trap* zegt men *te na*, enz.

Sommige woorden worden altijd *bijwoorden* genoemd, ook dan, wanneer zij in een *attribuut* of *complement* op een voorwerp, persoon of zaak, betrekking hebben; als: *De menschen boven zijn niet t' huis*; *De tijden nu verschillen aanmerkelijk van de tijden toen*; *De mensch draagt het hoofd omhoog*; *Hij loopt iedereen omver*. Zulke woorden kunnen echter evenmin, als de *bijvoeglijke naamwoorden* en *deelwoorden*, die als *bijwoorden* gebezigd worden, met één woord, als ieder ander *bijwoord*, een *verbuiging* aannemen ⁽⁴⁸⁾.

Groot is het getal van *zamengestelde* uitdrukkingen, die als *bijwoorden* in gebruik zijn, en *zamengestelde bijwoorden* heeten, als: *ten eerste*, *ten laatste*, *op nieuw*, *in aller ij*, *van dag tot dag*, *bij dag*, *het best*, *het minst*, *het liefst*, enz. In velen dezer *zamengestelde bijwoorden* treft men nog de vormen aan, die de vroegere *verbuiging* kenbaar maken, als: *in den beginne*, *in gemoede*, *in der minne*, *in koelen bloede*, *onder eede*, *ten deele*, *ten overvloede*, *stelliger wijze*, enz. ⁽⁴⁹⁾.

(48) ROORDA, bl. 99. (49) ROORDA, bl. 133.

Zinwijzigende bijwoorden noemt men de woorden, die, in een *complement*, als bijwoorden, tot uitdrukking van een *bijzondere wijze van spreken* gebezigd worden. Zoo heeft men:

1. voor de *bevestigende wijze van spreken*, *wel*, *stellig*, *waarlijk*;
2. voor de *ontkennende wijze van spreken*, *niet*;
3. voor de *onzekere wijze van spreken*, *mogelijk*, *ligt*, *welligt*, *misschien*, *waarschijnlijk*, *denkelijk*;
4. voor de *bepaalde wijze van spreken*, *toch*, *maar*;
5. voor de *verzekerende wijze van spreken*, *zeker*, *gewis*, *ongetwijfeld*, *ontwijfelbaar*, *zonder twijfel*, *buiten kijf*, *ontegenzeggelijk*;
6. voor de *als noodzakelijk beweerende wijze van spreken*, *onmogelijk*, *noodzakelijk*, *onfeilbaar*, *onmisbaar*, *onmiskenbaar* ⁽⁵⁰⁾.

AANM. *Lees oefening tot aanwijzing van de verschillende betrekkingen, die een bijwoord in een zin kan vervullen. — Welke de eenvoudig stellige wijze van spreken is? — Gebruik van kunnen en mogen, zullen en moeten, als zinwijzigende zegwoorden* ⁽⁵¹⁾.

§ 2. *De bijwoorden, die als voorzetsels gebruikt worden.*

De bijwoorden, die door een naamwoord bepaald worden, noemt men *voorzetsels*. Eenige voorzetsels zijn echter als *bijwoorden* niet meer in gebruik, als: *van*, *tot*, *behalve*, *huidens*, *jegens*. Soms tijds verschilt het voorzetsel van het bijwoord een weinig in den vorm, als *met* van *mede* of *meé*. Een voorzetsel wordt ook wel eens *achter* de bepaling gezet, als: *mij aangaande* ⁽⁵²⁾.

De voorzetsels worden ook gebezigd om, even als een

⁽⁵⁰⁾ ROORDA, bl. 8—14, 117—119. ⁽⁵¹⁾ ROORDA, bl. 10—14 en 119. ⁽⁵²⁾ ROORDA, bl. 99 en 100.

naamval, een woord met een ander woord te verbinden, en duiden zoo slechts de betrekking tusschen een hoofdwoord en de bepaling aan, als: *De schrijver van dit werk; Dit werk van dien schrijver; Het uur van vertrek; Een kind van drie jaar; De dag van morgen*, enz. ⁽⁵³⁾.

Zamengestelde uitdrukkingen, die als voorzetsels gebruikt worden, zijn: *tot aan, tot...toe, tot aan...toe, van...af, van wege, uit kracht van, ter zake van, uit hoofde van, ten gevolge van, bij gebrek van, naar gelang van*, enz. ⁽⁵⁴⁾.

AANM. *Hoe woorden als: overeenkomstig, betrekkelijk, aangaande, betreffende, uitgezonderd, uitgenomen, onverminderd, aangezien, enz., even goed voorzetsels als bijvoeglijke naamwoorden of deelwoorden kunnen zijn* ⁽⁵⁵⁾?

§ 3. *De bijwoorden, die als voegwoorden gebruikt worden.*

De bijwoorden, die door een zin of een deel van een zin bepaald worden, noemt men *voegwoorden*. Men bezigt deze om het verband te beteekenen:

1. in *zamengevatte zinnen*, tusschen de *zamengevatte (complexe) leden* ⁽⁵⁶⁾.
2. in *zamengestelde zinnen*, tusschen de *voegwoordelijke zinsneden* en haar *hoofdzinnen* ⁽⁵⁷⁾;
3. tusschen *geheele zinnen* ⁽⁵⁸⁾.

Als *voegwoord*, of liever als *betrekkelijk lidwoord* der voegwoordelijke zinsneden, in zamengestelde zinnen, gebruikt men het voornaamwoord **DAT**. Dikwijls wordt dit aan een ander voegwoord toegevoegd, en maakt dan daarmede een *zamengesteld voegwoord* uit, zooals: *sedert*

⁽⁵³⁾ ROORDA, bl. 121 en 122. ⁽⁵⁴⁾ ROORDA, bl. 134. ⁽⁵⁵⁾ ROORDA, bl. 99 en 100. ⁽⁵⁶⁾ ROORDA, bl. 206—210. ⁽⁵⁷⁾ ROORDA, bl. 211—215. ⁽⁵⁸⁾ ROORDA, bl. 216.

dat, in plaats dat, in plaats van dat, behalve dat, zonder dat, voordat, opdat, naardat, totdat, nadat, enz. ⁽⁵⁹⁾.

Als voegwoorden komen ook voor *het zij* of *'t zij*, dat is *het mag zijn*; *tenzij*, dat is *het en zij* of *zij het niet*; *ten ware*, dat is *het en ware*, waarvoor men ook zegt *ware het niet*; kortom elk woord en elke uitdrukking, welke dient tot zamenvoeging of verbinding van zinnen, zinsneden of leden van een zin, noemt men een *voegwoord*. ⁽⁶⁰⁾.

De bijwoorden *trouwens*, *namelijk*, *te weten*, *immers*, welke vóór of achter, of in het midden van een zin, daaraan worden toegevoegd, en dus niet dienen tot zamenvoeging of verbinding van zinnen, zinsneden, of leden van een zin, worden gewoonlijk *voegwoorden* genoemd. ⁽⁶¹⁾.

AANM. *Leesoefening tot onderscheiding der bijwoorden, voorzetsels en voegwoorden. — Ontleding der zinnen:* Hij heeft een huis met drie verdiepingen gekocht; 't Is thans geen tijd van slapen ⁽⁶²⁾; Ik heb een jong mensch, zonder ouders en zonder middelen, ontmoet ⁽⁶³⁾; Wij met ons beiden keuren het voorstel af ⁽⁶⁴⁾; Van een sterk gestel, wist mijn reisgenoot van geen vermoeyenis ⁽⁶⁵⁾; Die zaak is met verstand behandeld ⁽⁶⁶⁾; Hij was tot schreijens toe bewogen ⁽⁶⁷⁾; Bij gelegenheid willen wij dat punt onder een kopje thee eens bepraten ⁽⁶⁸⁾; De zaak werd in orde bevonden ⁽⁶⁹⁾; Men houdt hem voor rijk ⁽⁷⁰⁾; Hij is dood moê van spelen; Met volhouden komt men niet verder; Niets kan hem tot bedaren brengen; Om vorderingen te maken moet men werkzaam zijn; Door toe te geven zult gij meer vorderen; Dat komt van hard te

⁽⁵⁹⁾ ROORDA, bl. 211—214. ⁽⁶⁰⁾ ROORDA, bl. 216. ⁽⁶¹⁾ ROORDA, bl. 215 en 216. ⁽⁶²⁾ ROORDA, bl. 142. ⁽⁶³⁾ ROORDA, bl. 142 en 143. ⁽⁶⁴⁾ ROORDA, bl. 149. ⁽⁶⁵⁾ ROORDA, bl. 151. ⁽⁶⁶⁾ ROORDA, bl. 158 en 159. ⁽⁶⁷⁾ ROORDA, bl. 160. ⁽⁶⁸⁾ ROORDA, bl. 161. ⁽⁶⁹⁾ ROORDA, bl. 154 en 155. ⁽⁷⁰⁾ ROORDA, bl. 180—183.

loopen ⁽¹¹⁾, enz., tot aanwijzing van de verschillende betrekkingen, die een voorzetsel met een bepaling kan vervullen.

De voegwoordelijke zinsneden in zamengestelde zinnen zijn met betrekking tot haar hoofdzinnen *onderwerpen*, *attributen* of *complementen*, als: *Wanneer hij komen zal, is niet te bepalen; De tijding, dat hij in zijn onderneming geslaagd is, verblijdt mij zeer; Wij moeten die zaak maar laten rusten, terwijl hij hier is* ⁽¹²⁾. De aard dier complementen wordt dikwijls beteekend door den vorm van het gezegde of het hoofdwoord daarvan. Zoo hebben de complementen van *object*, waardoor beteekend wordt, waartoe strekt, wat in den hoofdzin gezegd wordt, althans in de schrijftaal, veelal het gezegde of het hoofdwoord daarvan in de *aanvoegende wijs*; waardoor er verschil van beteekenis bestaat tusschen: *Hij hoopt, wenscht, verzoekt, verlangt, zorgt, dat het hem gegeven worde, en dat het hem gegeven wordt*. Men zou hier als regel kunnen stellen: *Het gezegde of het hoofdwoord daarvan, van de, in een zinsneê vervatte, complementen van object TOT COMPLEMENTEN VAN DOEL staat in de aanvoegende wijs*.

Complementen van doel hebben het gezegde of het hoofdwoord daarvan evenzoo in de *aanvoegende wijs*, als: *Ik heb hem gewaarschuwd, opdat hij het verrigt HEBBE, of opdat het door hem verrigt ZIJ, voor het te laat is*.

AANM. *Gebruik van het voegwoord OF tot uitdrukking van de onzekere wijze van spreken* ⁽¹³⁾. — *Eenvoudig en willekeurig onderstellende zinnen; oplossing daarvan in de onderstelling en het gevolg* ⁽¹⁴⁾.

⁽¹¹⁾ ROORDA, bl. 190—192. ⁽¹²⁾ ROORDA, bl. 203 en 204.
⁽¹³⁾ ROORDA, bl. 118. ⁽¹⁴⁾ ROORDA, bl. 14—16.

H O O F D S T U K V.

DE VOORNAAMWOORDEN.

De *voornaamwoorden* zijn woorden, die in de plaats van naamwoorden, zoo *zelfstandige*, als *bijvoeglijke*, gebezigd worden. Ze laten zich onderscheiden in drie hoofdsoorten: *zelfstandige*, *bijvoeglijke* en *bijwoordelijke*, al naardat zij voor een *zelfstandig* of *bijvoeglijk* naamwoord gebezigd worden, of, even als een *bijwoord*, tot *complement van hoedanigheid*, *hoeveelheid* of *omstandigheid* dienen ⁽¹⁵⁾.

In het Hollandsch treft men de volgende aan:

1. *Aanwijzende voornaamwoorden.*

Door de *aanwijzende* voornaamwoorden wordt een voorwerp, een hoedanigheid of hoeveelheid, plaats of tijd, als met den vinger, zoo bepaald *aangewezen*, dat het met de benoeming daarvan volkomen gelijk staat.

Aanwijzende voornaamwoorden zijn: *deze*, *dit*; *die*, *dat*; *gene*, *gindsche*; — *dus*, *zoo*, *zulk*; *dusdanig*, *zoodanig*, *zooveel*, *zozeer*; — *hier*, *daar*, *ginds*; *nu*, *toen*, *dan*; enz. ⁽¹⁶⁾.

AANM. *Gebruik dezer voornaamwoorden, naardat hetgeen men aanwijst, nabij, op eenigen afstand, of meer verwijderd is. — Het tweeerlei ER ⁽¹⁷⁾.*

2. *Onbepaalde voornaamwoorden.*

Tegenover de *aanwijzende* voornaamwoorden staan de *onbepaalde*, waardoor een voorwerp, hoedanigheid of hoeveelheid, plaats of tijd, onbepaald wordt *aangeduid*.

Onbepaalde voornaamwoorden zijn: *iemand*, *iets*; — *eenig* (bijv. *eenige zaak*, *eenige uren*), *enkel*, *ettelijk*; *eenigerlei*,

⁽¹⁵⁾ ROORDA, bl. 103—105. ⁽¹⁶⁾ ROORDA, bl. 105 en 106.
⁽¹⁷⁾ ROORDA, bl. 112 en 113.

eenigerhande, eenigzins, eenigermate; — ergens, ooit; — zeker, enz. (18).

3. *Algemeene voornaamwoorden.*

Door de *algemeene* voornaamwoorden wordt een voorwerp, hoedanigheid of hoeveelheid, plaats of tijd, in *het algemeen*, aangeduid.

Algemeene voornaamwoorden zijn: *ieder, elk; iedereen, elkeen, een iegelijk; — allerlei, allerhande, allezins; — overal, immer, altijd, enz. (19).*

4. *Vragende voornaamwoorden.*

De *vragende* voornaamwoorden worden in vragen gebruikt, voor of in de plaats van een benaming, tot *aanduiding* van een voorwerp, hoedanigheid of hoeveelheid, plaats of tijd, die men genoemd of aangewezen wil hebben.

Vragende voornaamwoorden zijn: *wie? wat? welke? welk? hoe? hoedanig? hoeveel? hoezeer? — waar? wanneer? enz. (20).*

AANM. *Vragen uit onzekerheid en twijfel; vragen, waarop men ja, en vragen, waarop men neen tot antwoord verwacht. — Gebruik van WAT als onbepaald voornaamwoord, als: Ik heb wat gehoord, en tot aanduiding van een onbepaalde hoeveelheid, als: Hij is wat grooter (21). Gebruik der vragende voornaamwoorden in vragende uitroepingen, veelal om een hoegrootheid te beteekenen, als: Hoe schoon is de natuur! Hoe schoon is niet de natuur! Wat is de natuur schoon! Wat is de natuur niet schoon! (22).*

5. *Betrekkelijke voornaamwoorden.*

De *aanwijzende* en *vragende* voornaamwoorden, en de

(18) ROORDA, bl. 107 en 108. (19) ROORDA, bl. 109. (20) ROORDA, bl. 109. (21) ROORDA, bl. 110. (22) ROORDA, bl. 28 en 29.

zamengestelde vormen, als *degene, die, hetjeen en hetwelk*, in zamengestelde zinnen, aan het hoofd eener *betrekkelijke* zinsnede geplaatst, om het verband of de betrekking, waarin zulk een zinsneê tot haar hoofdzin staat, te beteekenen, noemt men *betrekkelijke voornaamwoorden*. (83).

6. *Persoonlijke voornaamwoorden.*

De *persoonlijke* voornaamwoorden dienen tot *onderscheidende aanwijzing van personen in het spreken*, voor of in plaats van hun namen. Zoo noemt zich de persoon, die spreekt, of de *eerste persoon*, als *onderwerp*, IK; in een *complement van object* MIJ (ME). De persoon, tot wien gesproken wordt, of de *tweede persoon*, vindt men in de schrijftaal, als *onderwerp*, GIJ; in een *complement van object* U genoemd. De *derde persoon*, of de persoon, van wien men spreekt, wordt, als *onderwerp*, HIJ of ZIJ (ZE) genoemd; in een *complement van object* HEM of HAAR (ZE), naar het onderscheid van het geslacht. Wanneer de spreker zich met andere personen te zamen, als *onderwerp*, voorstelt, zegt hij WIJ (WE); in een *complement van object* ONS; — de personen, waarvan hij spreekt, heet hij, als *onderwerp*, ZIJ (ZE); in een *complement van subjectief object* HUN of HAAR, in een *complement van zakelijk object* HEN (ZE), of HAAR (ZE), naar het onderscheid van het geslacht. In den *tweeden persoon* wordt gewoonlijk tusschen *enkelvoud* en *meervoud* geen onderscheid gemaakt.

De *persoonlijke* voornaamwoorden van den *derden persoon* worden ook wel van *zaken* gebruikt, waarvan als van *personen* gesproken wordt; men bezigt dan in het *enkelvoud*, behalve HIJ en HEM voor het mannelijke, en ZIJ en HAAR voor het vrouwelijke, HET voor het onzijdige geslacht. ZE dient voor het meervoud van alle geslachten (84).

(83) ROORDA, bl. 110, 205 en 206. (84) ROORDA, bl. 110 112.

AANM. *De uitdrukkingen:* U zal weten; Uw Majesteit zal weten; Uw Edele zal weten ⁽⁸⁵⁾.

7. *Voornaamwoorden van onbepaald onderwerp.*

De *voornaamwoorden van onbepaald onderwerp* dienen om het onderwerp op een geheel *onbepaalde of onbestemde* wijze aan te duiden. Ze zijn **MEN** voor personen, en **HET** voor een zaak ⁽⁸⁶⁾.

8. *Wederkeerige voornaamwoorden.*

De *wederkeerige voornaamwoorden* dienen om, in een *subjectief-objectief* gezegde, het onderwerp als *zakelijk object* te beteekenen. Men bedient zich daartoe van:

MIJ ,	voor den	eersten	persoon	van het	enkelvoud;
ONS ,	„ „	„ „	„ „	„ „	meervoud;
U ,	„ „	tweeden	„ „	„ „	enkel-enmeervoud;
ZICH ,	„ „	derden	„ „	„ „	„ „

zonder onderscheid van geslacht. **ZICH** wordt ook als voornaamwoord van *onbepaald object* gebezigd, als: *Men bekommert zich zonder reden; Het zal zich wel schikken* ⁽⁸⁷⁾.

AANM. *Gebruik van ZELF, om een voorwerp, persoon of zaak, in zijn bepaalde bijzonderheid voor te stellen, als:* De man zelf heeft het mij gezegd; De voorrede heb ik gelezen, maar het boek zelf nog niet; Die een kuil graaft voor een ander, valt er zelf in, enz. ⁽⁸⁸⁾. — *Tot welke klassen van woorden ZELF behoort?*

9. *Bezittelijke voornaamwoorden.*

De *bijvoeglijke voornaamwoorden*, die gebezigd worden in de bijzondere betrekking, welke door een *genitief*

⁽⁸⁵⁾ ROORDA, bl. 111—112. ⁽⁸⁶⁾ ROORDA, bl. 113 en 114.
⁽⁸⁷⁾ ROORDA, bl. 115. ⁽⁸⁸⁾ ROORDA, bl. 115 en 116.

attribuut van hoedanigheid beteekend wordt, noemt men *bezittelijke voornaamwoorden*. Het zijn: voor den *eersten persoon*, MIJN in het *enkelvoud*, en ONS in het *meervoud*; voor den *tweeden*, zonder onderscheid van getal, UW; voor den *derden*, voor het mannelijke geslacht in het *enkelvoud*, ZIJN; in het *meervoud* HUN; voor het vrouwelijke geslacht, zonder onderscheid van getal, HAAR ⁽⁸⁹⁾.

Verbuiging der voornaamwoorden: DIE, DAT.

Enkelvoud.		Meervoud.	
Mannel.	Vrouw.	Onz.	Voor alle geslachten.
1. <i>Die,</i>	<i>Die,</i>	<i>Dat,</i>	<i>Die,</i>
2. <i>Diens,</i>	<i>Dier,</i>	<i>Diens,</i>	<i>Dier,</i>
3. <i>Dien,</i>	<i>Die,</i>	<i>Dat,</i>	<i>Die,</i>
4. <i>Dien.</i>	<i>Die.</i>	<i>Dat.</i>	<i>Die.</i>

Het voornaamwoord *wie* wordt als *die* verbogen.

Verbuiging der voornaamwoorden: DEZE, DIT.

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Deze,</i>	<i>Deze,</i>	<i>Dit,</i>
2. <i>Dezes,</i>	<i>Dezer,</i>	<i>Dezes,</i>
3. <i>Dezen,</i>	<i>Deze, Dezer,</i>	<i>Dit,</i>
4. <i>Dezen.</i>	<i>Deze.</i>	<i>Dit.</i>

Meervoud.

Mann. en onz.	Vrouwelijk.
1. Zelfst. <i>Dezen,</i> Bijv. <i>Deze,</i>	Zelfst. <i>Dezen,</i> Bijv. <i>Deze,</i>
2. <i>Dezer,</i>	<i>Dezer,</i>
3. <i>Dezen,</i>	<i>Deze, Dezer,</i>
4. Zelfst. <i>Dezen,</i> Bijv. <i>Deze.</i>	Zelfst. <i>Dezen,</i> Bijv. <i>Deze.</i>

⁽⁸⁹⁾ ROORDA, bl. 116 en 117.

Gene wordt als *deze* verbogen. Van de *zelfstandige* voornaamwoorden *degene* en *hetgene*, *diegene* en *datgene*, worden de *beide* woorden, waaruit zij zamengesteld zijn, verbogen. *Gene* heeft dan in al de naamvallen van het meervoud *genen*; in het enkelvoud volgt het de verbuiging der bijvoeglijke naamwoorden.

Evenzoo worden *dezelfde* en *hetzelfde*, *dezelve* en *hetzelve* verbogen, wanneer ze *zelfstandige* voornaamwoorden zijn; als *bijvoeglijke* hebben zij in den *eersten*, *tweeden* en *vierden* naamval van het meervoud geen n. Ook hebben *dezelve* en *hetzelve*, in den *tweeden* naamval van het enkelvoud, zoowel *deszelfs*, als *deszelven*; het vrouwelijke *dezelve*, heeft in dienzelfden naamval, nevens *derzelve*, *derzelver*.

Zelve wordt als *gene* in *degene* verbogen.

Verbuiging van het voornaamwoord WELK.

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Welk</i> ,	<i>Welke</i> ,	<i>Welk</i> ,
2. <i>Welks</i> ,	<i>Welker</i> ,	<i>Welks</i> ,
3. <i>Welken</i> ,	<i>Welke</i> ,	<i>Welk</i> ,
4. <i>Welken</i> .	<i>Welke</i> .	<i>Welk</i> .

Meervoud.

Mann. en onz.	Vrouwelijk.
1. Zelfst. <i>Welken</i> , Bijv. <i>Welke</i> ,	Zelfst. <i>Welken</i> , Bijv. <i>Welke</i> ,
2. <i>Welker</i> ,	<i>Welker</i> ,
3. <i>Welken</i> ,	<i>Welke</i> ,
4. Zelfst. <i>Welken</i> , Bijv. <i>Welke</i> .	Zelfst. <i>Welken</i> , Bijv. <i>Welke</i> .

Evenzoo verbuigt men de voornaamwoorden: *mijn*, *uw*, *zijn*, *hun*, *haar*; ook *onze* en *ons*, die echter in den *tweeden* naamval van het enkelvoud, voor het *mannelijke* en

onzijdige geslacht, *onzes* hebben. De benamingen, uit het bepalend lidwoord en deze voornaamwoorden zamengesteld, worden verbogen als *degene*.

AANM. *Geëpokopeerde of afgekorte vormen.*

Zelfstandige voornaamwoorden volgen met betrekking tot den *naamval* de regels der *zelfstandige* naamwoorden; *bijvoeglijke* volgen niet slechts met betrekking tot den *naamval*, maar ook met betrekking tot het *geslacht* en het *getal*, den regel der *bijvoeglijke* naamwoorden.

De *betrekkelijke* voornaamwoorden komen, voor zoover zij verbuigbaar zijn, in *geslacht* en *getal* overeen met het *zelfstandig* naamwoord, dat zij vervangen; maar voegen zich in *naamval* naar de betrekking, die zij in hun zinsneden vervullen. Op twee of meer voorwerpen betrekking hebbende, worden ze in het *meervoud* gebezigd. In *betrekkelijke* zinsneden schikt zich het gezegde of het hoofdwoord daarvan naar den *persoon* van het *betrekkelijk* voornaamwoord, als *Ik, die ouder BEN, moet wijzer zijn*. Zijn in het *betrekkelijk* voornaamwoord *verschillende* personen vervat, dan volgt het gezegde of het hoofdwoord daarvan den hoogsten, als: *Gij en hij, die ouder ZIJT, hadt wijzer moeten zijn*.

AANM. *Leesoefening tot verklaring van alwat over de voornaamwoorden is opgemerkt.*

H O O F D S T U K VI.

DE TUSSCHENWERPSELS.

Tot uitdrukking van een aandoening, gewaarwording of gemoedsbeweging, in *uitroepende* of *toeroepende* zinnen, dienen inzonderheid de zoogenaamde *tusschenwerpsels*, waaronder ook de *klanknabootsingen* kunnen gerekend worden. Zijn zij niets meer, dan *onwillekeurige uitroe-*

pen, dan mogen zij geen woorden genoemd worden, evenmin als een kreet of schrei van een dier. Slechts als *willekeurige uitroepen* hebben zij zin en beteekenis, en zijn zij als *woorden* te beschouwen ⁽⁸⁹⁾.

De *tusschenwerpsels* worden, even als elke andere uitroep, toeroep en aanroep, vóór of achter, of in het midden van een zin, daaraan toegevoegd, en maken zoo mede een zin op zich zelf uit ⁽⁹⁰⁾. Soms zijn zij ook bestanddeelen van den zin, waarbij zij gevoegd worden, en strekken dan tot *zinwijzende* woorden, om een verlangen, begeerte, wensch, bevel, gebod te beteekenen, als: *Welaan, laten wij het geschil deelen! Kom aan, ga nu aan uw werk! Toe, laat dat staan* ⁽⁹¹⁾. Men vindt ze ook gebezigd met een *complement van subjectief óbject*, als: *Wee dien bedrieger!* en met een *complement van zakelijk óbject*, als: *Foei, dat gepoch* ⁽⁹²⁾. Een geheele zinsnede wordt zelfs als *complement van zakelijk óbject* aan een *tusschenwerpsel* toegevoegd, als: *Och, of hij niet gestorven ware! Och, dat hij niet gestorven ware!* ⁽⁹³⁾.

⁽⁹⁰⁾ ROORDA, bl. 119 en 120. ⁽⁹¹⁾ ROORDA, bl. 37 en 38.
⁽⁹²⁾ ROORDA, bl. 119 - 121. ⁽⁹³⁾ ROORDA, bl. 198. ⁽⁹⁴⁾ ROORDA, bl. 16.